

КИЇВ І МОСКВА: ВІД ПАРТНЕРСТВА ДО КОНКУРЕНЦІЇ

ТРАНСФОРМАЦІЙНА СИЛА ЄС В УКРАЇНІ

Е-ГОЛОСУВАННЯ В УКРАЇНІ: ДОСЯГНЕННЯ,
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ЧОРНОЗЕМИ УКРАЇНИ: СПРИЯТЛИВИЙ
ПРОСТІР ДЛЯ ІННОВАЦІЙ

КВІТЕНЬ 2020

Огляд Україна Брюссель

Онлайн:

www.promoteukraine.org

Видавець:

НУО «Промоут Юкрейн»
www.promoteukraine.org

Адреса редакції:

Велика Житомирська 33,
Кабінет 611
01601 Київ
Україна

**Адреса бельгійської
НУО «Промуй Україну»:**

Фелдстраат 24
1731 Релегем
Бельгія

Емейл:

journal@promoteukraine.org

Головний редактор:

Марта Барандій

Редактори:

Євгенія Коломієць-Людвіг
Аліна Ничик
Наталія Річардсон

Асистент головного редактора

Нейтан Стормонт

Ідея ілюстрацій:

Максим Степанов

Візуалізація та верстка:

Анна Черниш-Полторацька

Журнал «Огляд Україна Брюссель» поширюється безкоштовно серед аналітиків, фахівців, лідерів думок, чиновників та політиків України та Європейського Союзу.

Відтворення матеріалів журналу допускається лише з посиланням на Журнал. Думки, висловлені авторами у Журналі, не обов'язково відображають позицію редакції. Лише автор є відповідальним за контент свого матеріалу. Автор відповідає лише за матеріал, наданий на мові оригіналу. Переклад статей зроблений третіми особами на замовлення редакції. Видавець не несе відповідальності за товари і послуги, що рекламуються в публікаціях. Фотографії з відкритих джерел.

СЛОВО РЕДАКЦІЇ

Шановні читачі, експерти! Ми готували 2й номер журналу «Огляд Україна-Брюссель» для друку до того, як пандемія коронавірусу втрутилась в плани кожного з нас. Ці трагічні обставини змусили нас вирішувати, чи друкувати журнал після завершення карантину чи запускати його лише в режимі онлайн вже тепер.

Хоча пандемія дещо змінила те, як ми проводимо наші будні, питання, які піднімалися до неї, нікуди не зникли. І чим довше ми чекатимемо, тим нагальнішими вони ставатимуть. Саме тому ми пропонуємо частину аналітики наших експертів вже зараз.

Окремі статті та інтерв'ю ми все ж залишили для друку – у 3й номер. Сподіваємося, що це буде незабаром.

У цьому номері ви дізнаєтесь про урядову рокировку, диджитальний потенціал України, про невійськову боротьбу між Україною та Росією, про контроверсійність «Справи Шеремета» та багато іншого. Також, починаючи з цього номера ми запроваджуємо «Культурні сторінки», де писатимемо про європейські елементи української культури і навпаки, про традиції і цікаві місця для відвідин.

Гарного прочитання!

Марта Барандій

02 Слово Редакції

УКРАЇНА В КВІТНІ 2020

04 Україна в очікуванні нових викликів

Ілля Тарасюк

АНТИКОРУПЦІЯ

07 Трансформаційна сила ЄС в Україні: шість років антикорупційної боротьби

Христина Парандій

ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ

11 Е-голосування в Україні: досягнення, виклики та перспективи

Дмитро Хуткий

ЗЕЛЕНА ЕНЕРГЕТИКА – ІНВЕСТИЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ

14 Україна- майбутній лідер декарбонізації в Європі

Філіп Лекебуш

ІНОВАЦІЇ І РЕФОРМИ

17 Чорноземи України: сприятливий простір для інновацій

Анна Губанова

20 Оновлення правил для ринку праці. Які шанси?

Інна Крупник

УКРАЇНА VERSUS РОСІЯ

28 Київ і Москва: від партнерства до конкуренції

Ілля Тарасюк

31 Нафтогаз проти Газпрому

Ілля Тарасюк

КОНТРОВЕРСІЯ

34 Справа Шеремета: запит на правду VERSUS політичне замовлення

Леонід Швець

ПРОЦЕСИ В ЄС

37 Майбутнє системи SPITZENKANDIDATEN

Роман Неколяк

КУЛЬТУРНІ СТОРІНКИ

40 Синевир: морське око Карпат

Ілля Тарасюк

43 Українське-це модно!

Наталія Толуб

УКРАЇНА В ОЧІКУВАННІ НОВИХ ВИКЛИКІВ

**ІЛЛЯ ТАРАСЮК – ВІДОМИЙ УКРАЇНСЬКИЙ
ЖУРНАЛІСТ, СТАТТІ ЯКОГО ВПРОДОВЖ
ОСТАННІХ 15 РОКІВ ПУБЛІКУЮТЬ ПРОВІДНІ
ДІЛОВІ ВИДАННЯ УКРАЇНИ. СПЕЦІАЛІЗУЄТЬСЯ
НА ЕКОНОМІЧНІЙ ТА ПОЛІТИЧНІЙ ТЕМАТИЦІ.
ЗАКІНЧИВ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКУ АКАДЕМІЮ
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ФІЛОЛОГІЯ».**

Прихід весни ознаменувався для України входженням у зону серйозної політичної та економічної турбулентності. З одного боку, це вплив загальносвітових процесів, пов'язаних із боротьбою всіх країн із поширенням коронавірусної інфекції COVID-19. З іншого боку, у нашій державі глобальна проблема оголила низку внутрішніх важливих питань, які нинішня влада намагається розв'язати.

Урядова рокіровка

Незадоволений відсутністю швидких результатів уряду, що був призначений 29 серпня 2019 р., і сподіваючись на кращу підготовку до нових викликів, що стоять перед Україною, новою командою, Президент України зважився провести урядову рокіровку.

Претензій до Кабміну Олексія Гончарука було відносно небагато, але основні з них стосувалися невиконання бюджету, серйозного падіння промвиробництва, відсутності ефективних рішень щодо зниження тарифів за послуги ЖКГ тощо.

Президент України Володимир Зеленський у своєму виступі під час позачергового пленарного засідання Верховної Ради 4 березня зазначив: «Це уряд нових облич, але облич замало. Потрібні нові мізки й нові серця. Цей уряд знає, що робити, але знати замало – потрібно дійсно дуже багато працювати, потрібно робити».

Парламент підтримав ініціативу глави держави й відправив у відставку уряд Гончарука, а також проголосував за новий склад Кабміну на чолі з Денисом Шмигалем. При цьому низка високопосадовців залишилася у своїх кріслах. Зокрема, віцепрем'єра з питань європейської і євроатлантичної інтеграції Дмитра Кулебу та міністра закордонних справ Вадима Пристайка в новому Кабміні поміняли місцями. Останнє свідчить про впевненість Володимира Зеленського в цих людях і задоволення їхньою роботою.

Зміна українського Кабінету Міністрів не пройшла непоміченою у світі, але й не викликала резонансу. Так, приміром, посольство США традиційно привітало нового прем'єр-міністра України із призначенням і висловило сподівання на «тісну співпрацю». А от реакція Європейського Союзу була дещо глибшою. Пітер Стано, речник верховного представника ЄС із питань зовнішньої політики та політики безпеки Жозепа Борреля, заявив, що Євросоюз очікує від нового уряду України поглиблення боротьби з корупцією та рішучості у проведенні реформ.

УКРАЇНА
ВКВІТНІ
2020

Україна на карантині

Власне, у нинішніх умовах одним із найбільш проблемних напрямків в Україні виявився сектор медицини. На марші впровадження медичної реформи, яку розпочали ще в уряді Володимира Гройсмана. Робота міністра охорони здоров'я Зоряни Скалецької в Кабміні Гончарука викликала багато питань та нарікань через відсутність у неї досвіду, рішучих кроків у ввіреному міністерстві та низку скандалів. Медики виявилися розгубленими, й багато хто вимагав зупинити впровадження другого етапу медреформи. З надією на покращення в цій сфері 30 березня було призначено нового Міністра охорони здоров'я – Максима Степанова.

Тим часом держава почала спішно готуватися до поширення COVID-19 в Україні. 17 березня на позачерговому засіданні Верховної Ради прем'єр Денис Шмигаль заявив, що «12 тисяч ліжок в інфекційних відділеннях підготовлено», уряд виділив додаткові фінанси для забезпечення медиків захисними засобами першої необхідності.

Враховуючи нинішній стан медицини в державі, серйозний брак коштів, передового обладнання й засобів, усі розуміють, що впоратися із небезпечним захворюванням буде надзвичайно важко. І тут знову українська влада вирішила діяти на випередження – Кабмін ухвалив рішення про оголошення карантину з 12 березня. В умовах суттєвих обмежень люди менше контактують і, відповідно, нижчі шанси заразитися.

Наразі владі вдається працювати більш-менш ефективно. Зрозуміло, що лунає критика, але є здобутки: попри закриття кордонів вдалося евакуювати десятки тисяч українців із бага-

тьох держав. Для цього відправляли спецрейси літаків, організовували рух додаткових потягів, зовнішньополітичне відомство оперативно зв'язувалося з державами, де наші співвітчизники застрягли на кордонах. Практично всі питання були вирішені позитивно.

З іншого боку, влада врахувала важливу недоробку попереднього уряду – неналежне інформування населення, тому до процесу долучився Президент, який тепер часто з'являється на екранах із відеозверненнями. Пояснення у ЗМІ надають і прем'єр-міністр, і представники силових органів, і місцеві керівники. Усі вони переконують, що українці мають дотримуватися рекомендацій медиків, діяти згуртовано й без паніки. Це дозволить мінімізувати наслідки небезпечної інфекції.

Мінський «вірус»

Тим часом для багатьох українців небезпека поширення коронавірусної інфекції COVID-19 відійшла на другий план, бо на обрії з'явилася не менша загроза – можлива зрада національних інтересів.

11 березня в Мінську відбулася зустріч Тристоронньої контактної групи, у якій взяли участь голова Офісу Президента України Андрій Брмак та відповідальний у Кремлі за український напрямок Дмитро Козак. Після засідання сторони підписали документ про створення Консультативної ради. У ньому передбачається проведення переговорів між повноважними представниками України, з одного боку, та її окремих районів у Донецькій і Луганській областях – з іншого. Натомість Росія стає лише спостерігачем, разом із Німеччиною, Францією та ОБСЄ.

Підписання такого документа викликало шквал критики серед політиків та акції протесту в багатьох містах України. Наймасштабніший захід пройшов у Києві попри оголошення каран-

На думку критиків, підписання угоди про створення Консультативної ради – це визнання суб'єктності незаконних збройних сепаратистських угруповань «ДНР» і «ЛНР», які підтримує та контролює Росія, а також реалізація кремлівської тези про «внутрішній конфлікт» в Україні.

тину. Люди вимагали відставки Брмака та пояснень від влади.

На думку критиків, підписання угоди про створення Консультативної ради – це визнання суб'єктності незаконних збройних сепаратистських угруповань «ДНР» і «ЛНР», які підтримує та контролює Росія, а також реалізація кремлівської тези про «внутрішній конфлікт» в Україні. Хоча саме Російська Федерація забезпечує незаконні збройні формування на окупованому Донбасі і зброєю, і боєприпасами, і грошима (нагадаємо, що на території так званих ДНР та ЛНР як грошова одиниця використовується російський рубль!), й енергоресурсами.

Підписання сумнівного документа стало настільки резонансним, що викликало різке несприйняття не лише в опонентів чинної влади, а й у деяких депутатів із пропрезидентської монобільшості у Верховній Раді.

Близько двох десятків нардепів фракції «Слуга народу» поширили в мережі заяву, у якій звернулися до Володимира Зеленського з вимогою не допустити до Консультативної ради представників ОРДЛО. Як стверджують обізнані люди, невдоволених значно більше, однак деякі не наважилися публічно озвучувати власну позицію. Окремі лідери громадської думки, експерти та політики наполягають, що в Мінську фактично підписано акт капітуляції.

На фоні цього скандалу розгорівся ще один, прямо пов'язаний із першим. 12 березня радник секретаря РНБО Сергій Сивохо організував презентацію Національної платформи примирення та єдності на Донбасі. Однак захід був зірваний ветеранами АТО. Вони у вкрай емоційній формі вимагали від Сивохо чітко пояснити, із ким Україна має миритися на Донбасі та хто влаштував збройну агресію проти України. Не отримавши відповіді, активісти виштовхали радника секретаря РНБО із залу. Пізніше Сивохо заявив, що він рухається з Єрмаком «в одному напрямку».

Однак ці рухи не оцінили проукраїнські сили, тож у кабінетах на Банковій змушені були відреагувати. Передовсім спробували заспокоїти депутатів від «Слуги народу». Керівник ОП Андрій Єрмак зустрівся із невдоволеними парламентаріями, щоб пояснити свої дії. За інформацією інсайдерів, ця зустріч проходила на підвищених тонах, хоча Єрмак намагався переконати, що Україна не перейде «червоні лінії», а з бойовиками переговорів вести ніхто не буде. Водночас критики ставили резонне питання: «Навіщо тоді взагалі підписували документ?»

Ця історія отримала продовження – один із невдоволених нардепів від «Слуги

народу» Гео Лерос дав інтерв'ю, в якому розкритикував дії Єрмака та Сивохо щодо Донбасу. Після цього Президент України видав указ про звільнення Лероса з посади свого радника. А 30 березня Сергія Сивохо було звільнено з посади радника секретаря РНБО.

Між тим влада продовжує наполягати, що підписаний у Мінську документ не шкодить інтересам нашої держави. Так, міністр закордонних справ Дмитро Кулеба запевнив, що Консультативна рада – це «представники не органів влади, а представники суспільства, тієї частини України, до якої ми з вами належимо. Вони зможуть поговорити з представниками суспільства, не з бойовиками, а з тими людьми, які живуть на окупованих територіях».

Зрозуміло, що лунає критика, але є здобутки: попри закриття кордонів вдалося евакуювати десятки тисяч українців із багатьох держав. Для цього відправляли спецрейси літаків, організовували рух додаткових потягів, зовнішньополітичне відомство оперативно зв'язувалося з державами, де наші співвітчизники застрягли на кордонах.

Один із невдоволених нардепів від «Слуги народу» Гео Лерос дав інтерв'ю, в якому розкритикував дії Єрмака та Сивохо щодо Донбасу. Після цього Президент України видав указ про звільнення Лероса з посади свого радника.

Боротьба і нові виклики

Наразі через проблему з поширенням в Україні коронавірусу та введенням карантинних заходів питання з підписанням у Мінську угоди про створення Консультативної ради відійшло на другий план. Але причини, через які розгорівся скандал, поки нікуди не поділися.

І все ж таки українці в умовах пандемії COVID-19, початку світової економічної кризи, зміни уряду в нашій державі та непростих перемовин щодо Донбасу мають зберігати спокій і тверезе мислення. Водночас громадянське суспільство повинно контролювати владу й продемонструвати твердість у питаннях відстоювання національних інтересів.

Надалі ж єдність та злагода потрібні будуть українцям ще більше, бо для виходу із крутого економічного піке в нашої держави надто мало внутрішніх ресурсів, а на зовнішні в нинішніх умовах особливо розраховувати не доводиться.

ТРАНСФОРМАЦІЙНА СИЛА ЄС В УКРАЇНІ: ШІСТЬ РОКІВ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ БОРотьБИ

Б

**ХРИСТИНА ПАНДІЙ –
СТИПЕНДІАТКА ПРОГРАМИ
CLARA MARINA O'DONNELL
У ЦЕНТРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
РЕФОРМИ, ЩО БАЗУЄТЬСЯ В
ЛОНДОНІ. ЇЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ
– ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ЄС
З АКЦЕНТОМ НА КРАЇНИ
СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА,
ТРАНСАТЛАНТИЧНІ
ВІДНОСИНИ ТА ПРОСУВАННЯ
ДЕМОКРАТІЇ.**

урхливий розвиток
подій після Революції
Гідності перетворив Євро-
пейський Союз на впливово-
го учасника реформотворчого
процесу в Україні. Найбільші
досягнення останніх шести ро-
ків, зокрема в антикорупційній
сфері, були у списку вимог ЄС.
Серед них – створення нових
антикорупційних інституцій,
комплексна реформа системи
державних закупівель, підви-
щення прозорості урядових баз
даних та запуск публічного ре-
єстру електронних декларацій
майна державних службовців.
Однак прогрес України у здійс-
ненні цих та інших реформ,
передбачених програмами ЄС,
є доволі нерівномірним. **Тож
чому деякі антикорупційні іні-
ціативи вдалось успішно реалі-
зувати, тоді як впроваджен-
ня інших гальмується? Які
уроки можна винести щодо
ефективності антикорупцій-
них вимог ЄС?**

Роль ЄС у просуванні анти-
корупційних реформ є досить
цікавою, позаяк його пропоно-
ваний план дій для України не
відповідає шаблонам внутріш-
ньої політики ЄС. Річ у тім, що
інституції ЄС не мають юридич-
них повноважень для врегулю-
вання антикорупційної сфери
у державах-членах: ця політика
впроваджується переважно на
національному рівні.

АНТИКОРУПЦІЯ

*Вплив олігархів,
неефективність
судової системи,
відсутність вироків
у корупційних
справах та надмірно
широкі повноважен-
ня правоохоронних
органів у розсліду-
ванні економічних
злочинів викликають
занепокоєння, попри
оновлення влади у
2019 році.*

Тож політичні рекомендації, викладені у Контракті з розбудови держави, Плані дій щодо лібералізації візового режиму (VLAP) та програмах макрофінансової допомоги (MFA), були розроблені спеціально для України, ґрунтуючись на рекомендаціях інших міжнародних організацій (Ради Європи, GRECO, OECD, SIGMA, UNCTAD) та ініціативах українського громадянського суспільства. І хоча ЄС часто критикують за надмірну бюрократію, у просуванні реформ в Україні ЄС продемонстрував стратегічну гнучкість.

По-перше, ЄС розпочав із загальних антикорупційних вимог, які були інкорпоровані у Контракт з розбудови держави – першу стабілізаційну програму для України, що передбачала допомогу розміром у 355 млн євро протягом 2014-2015 років.

Ці вимоги були згодом деталізовані у регулярних звітах про виконання Україною Плану дій з лібералізації візового режиму, а також у кредитних програмах ЄС із низькими відсотками (MFA III та IV) на суму 2,8 млрд євро. Така послідовність у визначенні пріоритетів у різних програмах ЄС, а також їхня узгодженість із програмами інших великих донорів, дозволила Європейському Союзу зберегти важіль впливу у впровадженні антикорупційних реформ. Як наслідок, нові антикорупційні інституції (Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне агентство з питань запобігання корупції, Агентство з розшуку та менеджменту активів та Вищий антикорупційний суд) були не просто створені на папері, але й отримали необхідні інструменти для ефективного функціонування, попри опір певних груп впливу, зацікавлених у збереженні статусу-кво.

По-друге, ЄС підтримував успішну координацію як у межах власних структур (між Європейською службою зовнішніх справ та різними Генеральними директоратами Європейської Комісії), так і з зовнішніми партнерами (українським урядом та громадськістю, міжнародними фінансовими установами та іншими державами). Створення Вищого антикорупційного суду є яскравою демонстрацією того, що антикорупційні вимоги ЄС найбільш ефективні, коли вони синхронізовані з вимогами інших важливих міжнародних гравців, таких як Міжнародний валютний фонд та країни «Великої сімки». Для досягнення синергії у різних програмах ЄС для Києва, у квітні 2014 року в межах Європейської Комісії було створено спеціальний підрозділ, Групу підтримки для України. Її унікальність полягає в тому, що це єдина оперативна група ЄС, яка спеціалізується на конкретній країні Східного регіону, займаючись усіма напрямами двосторонньої співпраці.

По-третє, крім розслідування корупції та розкриття корупційних злочинів, ЄС також підтримував ініціативи щодо викорінювання корупції у різних галузях державного управління: в адміністративних сервісах та управлінні державними фінансами, енергетиці, банківській системі, в охороні здоров'я, управлінні державними підприємствами, приватизації тощо. Крім того, конкретні антикорупційні пріоритети були включені в ширший порядок денний співпраці між Україною та ЄС (зокрема, ці питання системно розглядаються в рамках щорічних засідань двосторонньої Ради асоціації). Це дозволило утримувати їхнє обговорення на рівні політичного керівництва ЄС та України.

По-четверте, антикорупційні вимоги ЄС у багатьох випадках підкріплюються відповідною технічною допомогою, наприклад, через діяльність Антикорупційної ініціативи ЄС (EUACI). Цей проект допомагає новим антикорупційним органам та парламентському антикорупційному комітету впроваджувати антикорупційну політику. Проекти Європейського Союзу також підтримують місцеві громади (включно з місцевими органами влади, громадськими організаціями та медіа) у заходах з протидії корупції та більш прозорого урядування на місцях.

І, наостанок, через систему грантів і програм розвитку громадянського суспільства ЄС підтримує неурядові організації та активістів, які здійснюють моніторинг за виконанням антикорупційних реформ.

ЄС також надавав політичну підтримку українській громадськості, коли в 2017 році було ухвалено сумнозвісне законодавство про декларацію доходів для громадських активістів. Як наслідок, ці неконституційні норми було врешті-решт скасовано у червні 2019 року.

Разом із тим, попри тактичні успіхи ЄС у підтримці антикорупційних реформ, ще зарано зупинятися на досягнутому. Хоча Україна досягла значного прогресу в боротьбі з корупцією порівняно з 2013 роком, перемістившись на 18 позицій зі 144 місця в міжнародному Індексі сприйняття корупції Transparency International, чимало корупційних проблем залишаються невирішеними. Київ був набагато ефективнішим в ухваленні необхідного законодавства, ніж у його застосуванні. Навіть ті реформи, які

вже були проведені, вимагають постійного контролю. Вплив олігархів,

неефективність судової системи, відсутність вироків у корупційних справах та надмірно широкі повноваження правоохоронних органів у розслідуванні економічних злочинів викликають занепокоєння, попри оновлення влади у 2019 році. ЄС повинен тримати ці та інші антикорупційні питання в полі зору, включаючи їх у ширшу політичну програму подальшого партнерства між Україною та Європейським Союзом.

Це особливо важке завдання, враховуючи, що ЄС втратив свій найпотужніший важіль впливу на процес реформ у 2017 році із набуттям чинності безвізового режиму. Фінансовий інструмент впливу ЄС також має свій термін дії, адже останній транш макрофінансової допомоги на 500 млн євро може невдовзі бути виділеним. До того ж, ключова перешкода реформам – супротив із боку «вето-гравців» у політичних та економічних колах – нікуди не зникла. Суперечка щодо націоналізації Приват-Банку є лише верхівкою айсберга. Отже, Європейському Союзу потрібно буде оновити свої інструменти сприяння реформам на основі власного попереднього досвіду взаємодії з Україною.

Хоча спротив розслідуванню та судовому переслідуванню корупційних злочинів з боку українських політичних еліт був досить потужним протягом останніх шести років, реформи, що сприяли прозорості завдяки відкриттю урядових реєстрів

та
дид-
житаліза-
ції державних
служб, виявилися на-

багато легшими для впровадження. ЄС повинен продовжувати підтримку цих ініціатив, надаючи технічну допомогу й експертизу органам державної влади, а також підтримуючи незалежні медіа та громадські організації, які досліджують дані з публічних реєстрів, вимагаючи звітності від уряду. Прозорість органів державної влади посилює належне врядування та звужує простір для корупції.

Що стосується «політичних», більш проблемних аспектів здійснення антикорупційної реформи, ЄС повинен і надалі контролювати прогрес України в цій галузі як необхідну

передумову для більш тісного партнерства. Для цього Європейському Союзу необхідно інвестувати свій політичний капітал у встановлення стратегічних відносин із новим керівництвом України та інтегрувати антикорупційні цілі й вимоги у подальші програми довгострокового співробітництва. Це можуть бути ініціативи, пов'язані з секторальною інтеграцією; нові проекти в рамках політики Східного партнерства, яка наразі переглядається; або ж додаткові програми фінансової підтримки в межах нової багаторічної фінансової програми ЄС на 2021-2027 роки.

У грудні 2019 року Європейський Союз опублікував черговий Звіт про реалізацію Асоціації щодо України, де вперше відсутні згадки про проблеми, пов'язані з корупцією. Це, безумовно, позитивний сигнал Брюсселя для нової влади, але ЄС повинен продовжувати ре-

гельний моніторинг впровадження реформ, запобігаючи їхньому згортанню. Дотепер, завдяки зваженому підходу, Європейському Союзу вдавалося підтримувати правильний баланс між тиском на владу з вимогою проводити структурні реформи та підтримкою стабільності України в умовах військової агресії Росії. Однак ЄС повинен зберегти свою впливову роль у реформуванні країни навіть після завершення чинних програм. І тут ключовим буде зміцнення позитивного іміджу ЄС в очах українського населення завдяки конкретним здобуткам євроінтеграційного процесу.

Створення Вищого антикорупційного суду є яскравою демонстрацією того, що антикорупційні вимоги ЄС найбільш ефективні, коли вони синхронізовані з вимогами інших важливих міжнародних гравців, таких як Міжнародний валютний фонд та країни «Великої сімки».

ДІДЖИТАЦІЯ

Е-ГОЛОСУВАННЯ В УКРАЇНІ: ДОСЯГНЕННЯ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Вступ

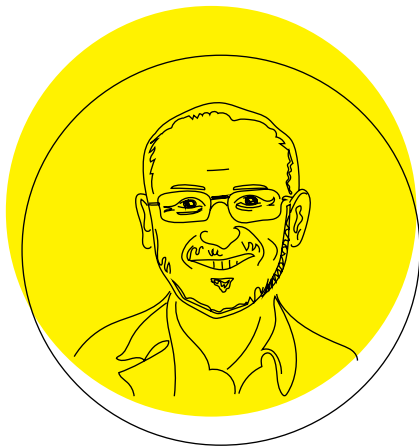
Чи знали ви, що е-голосування громадян практикується в Україні принаймні з 2015 року?

Воно справді здійснюється – для різноманітних завдань та на різних рівнях урядування. Хоча електронне голосування може відбуватися або офлайн за допомогою пристроїв електронного голосування, або онлайн в Інтернеті (і-голосування), в Україні перший спосіб використовують виборні посадові особи, а другий – громадяни взагалі.

У широкому значенні, е-голосування використовується для вибору напрямків публічної політики. На місцевому рівні його застосовують для відбору проєктів розвитку громади у бюджетах участі – ініціативах вдосконалення громади, які пропонують, обговорюють та обирають місцеві мешканці, і є обов'язковими до

виконання місцевою владою. За даними прикладного дослідження 2019 року, виконаного незалежними дослідниками Дмитром Хутким та Крістіною Аврамченко, вже у першому циклі (з 2015 року) аж 123 громади (понад 91% від усіх опитаних) запровадили або змішане електронно-паперове, або виключно електронне голосування для вибору проєктів розвитку. На всеукраїнському рівні е-голосування було проведено для вибору пріоритетів реформ відкритого урядування. Як повідомив Секретаріат Кабінету Міністрів України, від 2016 року громадськість обирала починання ініціативи «Партнерство «Відкритий уряд» шляхом онлайн-голосування. І хоча результати голосування не є обов'язковими до виконання, вони фактично сформували список зобов'язань, які згодом ухвалив та втілює уряд.

У вужчому сенсі е-голосування було застосовано для обрання представників, тобто для е-виборів. Аналогічно, громадяни України брали участь в е-виборах на рівні як громади, так і всієї країни. На рівні міста з 2018 року Київська міська рада постановила, що кияни мають в електронному вигляді обирати громадські організації до Громадської бюджетної комісії.

**ДМИТРО ХУТКИЙ – ЛІДЕР
ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У ШКОЛІ
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО ВРЯДУВАННЯ,
ІНСТИТУТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ, ФЛОРЕНЦІЯ, ІТАЛІЯ.**

На рівні країни, відповідно до офіційних оголошень, із 2015 року громадяни України обирають представників до ради громадського контролю при Національному антикорупційному бюро України та деяких інших державних установ онлайн. Усі ці е-вибори є обов'язковими до виконання.

Однак, е-голосування в Україні ще не було застосовано для виборів ані депутатів місцевих рад, ані народних депутатів.

Візії та задуми

Тим не менше, новообрані політики передрікають настання онлайн-виборів в Україні. Зокрема, такі амбітні плани були озвучені Михайлом Федоровим, віцепрем'єр-міністром – міністром цифрової трансформації. У 2019 році в інтерв'ю виданню «Ліга» він оголосив плани пілотного запуску онлайн-голосування на наступних місцевих виборах та повномасштабне онлайн-голосування на наступних президентських виборах. Ця інновація позиціонується як частина ширшої концепції «Держава у смартфоні».

Застереження та рішення

Усупереч натхненним візіям оптимістично налаштованих поборників диджиталізації виборчого процесу, скептики висловлюють низку критичних зауважень. Проте всі основні критичні коментарі можна спростувати.

Перш за все, є виклик забезпечити надійність і водночас поширеність ідентифікації особи. Точна кількість електронних цифрових підписів невідома, але вона має перевищувати 1 мільйон – це кількість держслужбовців, які зобов'язані подавати майнові е-декларації. Окрім

електронних цифрових підписів, існують кваліфіковані електронні підписи, записані на чіпах ID-карток. Утім, їх отримали небагато українських громадян. За інформацією Державної міграційної служби України, станом на кінець січня 2020 року вона видала понад 4,3 мільйона ID-карток. Це становить трохи більше, ніж 12% від 35,5 мільйонів виборців в Україні (відповідно до даних Центральної виборчої комісії України). Окрім того, як виявило опитування Factum Group Ukraine, серед мешканців України віком від 15 років і старше в кінці 2019 року інтернетом користувалися 71%. Це становить дилему надійності ідентифікації чи інклюзивності. Її можна розв'язати, якщо дозволити декілька альтернативних способів ідентифікації: через електронний підпис на ID-картці, через електронний цифровий підпис, виданий державною установою або банком, чи через офлайн-ідентифікацію у центрі надання адміністративних послуг із подальшим онлайн-голосуванням там же.

Очевидно, е-голосування викликає побоювання щодо кібербезпеки. Уряд України є об'єктом численних кібератак із боку Росії. Зокрема, як повідомляє Радіо Свобода, протягом президентських виборів 2014 року веб-сайт Центральної виборчої комісії зазнав DDoS-атак, був зламаний та видав помилкові результати виборів. Для протидії цьому Україна може запозичити підхід Естонії щодо попередження кібератак та запровадити захищену ID-картку. До того ж, е-голосування може бути випробувано у меншому масштабі, приміром, на довиборах до місцевих рад, праймериз до парламентських та президентських виборів, тоді як диджиталізація може розпочатися із більш досяжного етапу, наприклад, підрахунку голосів.

Також, існує дилема забезпечення прямого і таємного голосування та прагнення провести віддалене е-голосування. Існують ризики «купівлі» голосів та тиску

на виборців. Проте це трапляється й на аналогових виборах, за умов віддаленого голосування відсутність контролю посилює ці ризики. І хоча при дистанційному голосуванні держава не може гарантувати здійснення права на пряме і таємне голосування, вона може зменшити ризики, якщо надасть виборцю можливість скільки завгодно разів змінювати свій голос до завершення дня виборів і запровадить запасний варіант офлайн-голосування після завершення онлайн-голосування. Це потребуватиме ґрунтовних законодавчих, фінансових і технічних дій.

І хоча при дистанційному голосуванні держава не може гарантувати здійснення права на пряме і таємне голосування, вона може зменшити ризики, якщо надасть виборцю можливість скільки завгодно разів змінювати свій голос до завершення дня виборів і запровадить запасний варіант офлайн-голосування після завершення онлайн-голосування.

Ба більше, згідно з опитуванням Центру Разумкова 2019 року, в Україні наявний високий рівень недовіри до багатьох політичних інституцій. Щоб забезпечити легітимність е-голосування, необхідно переконати громадськість у тому, що воно було проведено належним чином. Однак заклик до підвищеної прозорості суперечить законодавчій вимозі забезпечення конфіденційності таємного голосування. Одним із можливих рішень є публікація відкритого коду програмного забезпечення е-голосування. Та все ж воно не убезпечує від окремих зловживань. Іншим можливим, хоч і непростим рішенням є розробка системи е-голосування на основі технології блокчейн. Вона надає переваги криптографічного захисту інформації, розподіленої у мережі рівних користувачів. В Україні був незавершений експеримент із застосування технології блокчейн до е-виборів у межах проекту E-Vox. Також можливо застосувати технологію Prêt à Voter. Це дозволяє миттєвий автоматичний підрахунок результатів виборів і водночас надає можливість будь-якому виборцю перевірити свій голос та захищає таємницю голосу. У 2017 році це високотехнологічне рішення було випробувано громадською організацією «Електронна демократія» на е-виборах на рівні університету. Обидві технології – блокчейн та Prêt à Voter – гарантують, що жодна сторона не матиме змоги контролювати, вилучати або змінювати дані й таким чином спотворювати результати голосування.

Переваги та перспективи

Тож навіть за це братися, навіть якщо технічно можливо розширити сферу е-голосування до е-виборів народних обранців?

Ширше застосування е-голосування, включно з е-виборами, передбачає декілька практичних переваг. Зазвичай аргументами на користь е-голосування є економія часу виборців (завдяки дистанційному голосуванню замість особистого відвідування дільниці для голосування) та економія державних коштів (завдяки зменшенню витрат на паперові носії). Варто зважати на те, що економія коштів можлива лише в разі виключно електронного голосування, тоді як додавання опції цифрового голосування до паперового насправді збільшить державні витрати та навантаження на членів виборчих комісій.

Попри ці застереження, завдяки зручності, е-голосування є важливим чинником інклюзії. Зокрема, це може мати значення для українських громадян, які мандрують та працюють за кордоном. Хоча, зважаючи на естонський досвід, проаналізований Крістіаном Вассілем, Міхкелем Солваком, Пріітом Вінкелем, Александером Трекселем та Майклом Альварезом, можна очікувати, що така інклюзія потребуватиме часу – приблизно декілька виборчих циклів.

Е-голосування також може позитивно вплинути на політичні процеси. Завдяки наданню миттєвих і надійних результатів та публікації відкритого коду воно здатне посилити прозорість виборів. Онлайн-публікація результатів виборів із кожної дільниці голосування у поєднанні з підвищеною кібербезпекою можуть зменшити ризики зловживань на виборах. Усе це зміцнить легітимність виборчого процесу та підвищить довіру громадськості до виборів.

Окрім використання е-голосування для виборів посадових осіб, цю технологію можна застосувати для поточного творення публічної політики. Так, дорадче е-голосування з питань місце-

вого й національного значення, е-референдуми та формати ліквідної демократії (делегування або голосування на розсуд виборця) можуть підвищити ефективність урядування та зробити його більш демократичним.

В аспекті євроінтеграції запровадження е-виборів посадових осіб має сприяти подальшій інтеграції ЄС та України. Так, Порядок денний асоціації між Україною та ЄС містить короткостроковий пріоритет вдосконалення та гармонізації всього виборчого законодавства. Таким чином, прозоріші вибори мають підсилити цей напрямок.

Онлайн-публікація результатів виборів із кожної дільниці голосування у поєднанні з підвищеною кібербезпекою можуть зменшити ризики зловживань на виборах.

Примітки

Викладені думки та погляди належать автору й не обов'язково відображають думки та погляди Інституту європейського університету (ІЕУ) або Школи транснаціонального урядування.

**ФІЛІП ЛЕКЕБУШ –
ГЕНЕРАЛЬНИЙ ДИРЕКТОР
«ДТЕК ВДЕ», НАЙБІЛЬШОГО
ВИРОБНИКА ЕНЕРГІЇ З
ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ В
УКРАЇНІ. ФІЛІП ПРИЄДНАВСЯ
ДО КОМПАНІЇ У КВІТНІ
2018 РОКУ, І ВІДТОДІ ЇЇ
АКТИВИ ЗРОСЛИ У П'ЯТЬ
РАЗІВ. НАРАЗІ КОМПАНІЯ
УПРАВЛЯЄ 4 ВІТРОВИМИ
ТА 3 СОНЯЧНИМИ
ЕЛЕКТРОСТАНЦІЯМИ ІЗ
ЗАГАЛЬНОЮ ПОТУЖНІСТЮ
У 1 ГВт. ФІЛІП ЛЕКЕБУШ
МАЄ ПОНАД 30 РОКІВ
ДОСВІДУ РОБОТИ НА
РІЗНИХ КЕРІВНИХ
ПОСАДАХ У КОМПАНІЯХ
«ABB», «ALSTOM POWER»,
«FERROSTAAL» ТА «MVV
ENERGIE'S GROUP», ДЕ ВІН
ВІДПОВІДАВ ЗА ПРОЄКТНИЙ
РОЗВИТОК, ІНЖИНІРИНГ
ТА ЕКСПЛУАТАЦІЮ
СТАНЦІЙ, ЩО ПРАЦЮЮТЬ
НА ТРАДИЦІЙНИХ
ВИДАХ ПАЛИВА, А ТАКОЖ
ЗА ПРОЄКТИ У СФЕРІ
ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ
ЕНЕРГІЇ (ВДЕ).**

ЗЕЛЕНА ЕНЕРГЕТИКА – ІНВЕСТИЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ

**УКРАЇНА –
МАЙБУТНІЙ
ЛІДЕР
ДЕКАРБОНІЗАЦІЇ
В ЄВРОПІ**

**ЛІДЕР
ДЕКАРБОНІЗАЦІЇ
В ЄВРОПІ**

Майже всю професійну кар'єру я працював у сфері енергетики у різних куточках світу, і можливість здобути досвід роботи в Україні захопила з самого початку. Коли до мене вперше звернулися із пропозицією долучитися до управлінської команди та підтримати компанію в розвитку відновлюваної енергетики, я ретельно дослідив інформацію про Україну та перспективи компанії. Швидко стало очевидним, що це унікальна можливість, яка дозволить мені зробити внесок не просто у розвиток компанії, а й у впровадження нової енергетичної політики для цілої країни, яку я особисто повністю підтримую.

Перехід на відновлювану енергію є одним із пріоритетів Енергетичної стратегії України. Надзвичайно важливим є те, що всі основні гравці енергетичного ринку підтримують Стратегію, і наша компанія є прикладом трансформації для інших. Саме це остаточно переконало мене долучитися до компанії.

Україна має потужний потенціал у виробництві відновлюваної енергії, – це приблизно 70 мільйонів тонн нафтового еквівалента на рік. Сьогодні саме в Україні один із найбільш динамічних за зростанням ринків ВДЕ в Європі. Згідно із щорічним звітом Climatescope, підготовленим агенцією «Bloomberg New Energy Finance», у 2019 році Україна піднялася на 55 пунктів і посіла 8-ме місце в рейтингу привабливості ринків з інвестицій у відновлювану енергетику.

Уряд України ухвалив перший закон про розвиток відновлюваних джерел енергії ще у 2009 році. Стимули, запропоновані урядом у законі, на перший погляд видавалися доволі привабливими, якщо аналізувати рівень тарифів, але після ухвалення закону Україні знадобилося майже 10 років, щоб досягти потужності у 2,1 ГВт ВДЕ, це сталося лише наприкінці 2018 року.

Вочевидь, на першому етапі внутрішні та міжнародні інвестори обережно ставилися до ідеї інвестицій у сектор ВДЕ України. Минуло досить багато часу, перш ніж чисельні гравці ринку відчули впевненість та готовність інвестувати у розвиток галузі. Їхня впевненість в інвестиціях закріпилася наприкінці 2017 року і як наслідок у 2019 році потужності ВДЕ подвоїлися. Було побудовано ще 4 ГВт, і сьогодні ми маємо понад 6 ГВт стан-

цій відновлюваної енергетики на ринку України.

Уже на початку 2018 року стало зрозуміло, що закон про відновлювану енергетику остаточно довів свою ефективність із залучення інвестицій у цю галузь. Тепер важливо забезпечити перехід до конкурентної системи підтримки розвитку зеленої генерації, яка вже кілька років працює в інших європейських країнах. Для цього уряд ініціював перегляд законодавства ВДЕ, і з 2020 року почне діяти нова аукціонна модель стимулювання ВДЕ. Нові законодавчі положення орієнтовані на формування зрілої ринкової системи, коли ціни на енергію з ВДЕ визначатиме ринковий механізм. Сьогодні уряд спільно з гравцями ринку та інвесторами мають визначити, як саме відбуватиметься перехід від системи тарифів до системи аукціонів. Ключове завдання полягає в тому, щоб знайти дієве рішення, що буде враховувати інтереси всіх стейкхолдерів та забезпечить реалізацію проєктів, розвиток яких уже завершено, або навіть тих, що перебувають на стадії будівництва. Адже на цьому перехідному етапі інвесторам важливі гарантії, щоб успішно завершити проєкти в рамках гарантованої на початку нормативної бази.

Ми пишаємося тим, що за 18 місяців побудували майже 800 МВт потужностей ВДЕ. Це стало можливим завдяки злагодженій роботі команди, що головним чином опиралася на ресурси та експертизу, яка була в ДТЕК. Така велика перевага дозволила нам посилити внутрішній професіоналізм, що тепер швидко зростає від проекту до проекту.

Нікопольську СЕС 200AC/240DC було збудовано у 2018 році за договором ЕРС (передбачає проектування, закупку обладнання та будівництво станції підрядною організацією), де підрядник створює детальний технічний проект, закуповує все необхідне обладнання та матеріали і здає готовий до експлуатації об'єкт замовнику.

Покровську СЕС 240AC/323DC було запущено у 2019 році, і ДТЕК ВДЕ сам виступив у ролі ЕРС-підрядника, оскільки жоден іноземний підрядник не був готовий реалізувати настільки масштабний проект у стислі терміни. Ми реалізували його достроково зі значно кращими показниками ефективності, ніж очікувалося. Це є доказом високого професіоналізму команди та її прагнення швидко набувати нових знань.

Більшу частину наших проектів профінансували комерційні банки та експортно-кредитні агентства. Іншу частину ми отримали в результаті успішного розміщення перших українських «зелених» бондів. Це визначне досягнення не лише для нашої компанії, а й для України, держави з кредитним рейтингом В, для Східної Європи та світу в цілому. Це продемонструвало готовність міжнародної фінансової спільноти інвестувати у відновлювані джерела енергії в Україні, а також підтвердило довіру до української компанії, яка здатна реалізовувати високоякісні проекти у стислі терміни.

У нас склалося довгострокове співробітництво з нашими партнерами. Разом із ними й нашими висококваліфікованими робітниками та досвідченими проектними менеджерами ми розвинули в Україні експертизу з реалізації великих і складних проектів.

Також ми розвинули мережу дуже авторитетних постачальників обладнання, таких як «Vestas» і «GE», для обладнання вітрових турбін, як «ABB» і «Siemens», для електричного обладнання, китайських компаній «Trina», «Seraphim», «Risen» і «K-Star» – для основних компонентів сонячних станцій.

Україна сьогодні має всі можливості для розвитку ВДЕ – сприятливі сонячні та вітрові ресурси, наявність великих і легкодоступних земельних ділянок та порівняно невеликі витрати на будівництво. Україна має потенціал стати лідером декарбонізації у Східній Європі й одним із великих гравців у Європейському зеленому договорі.

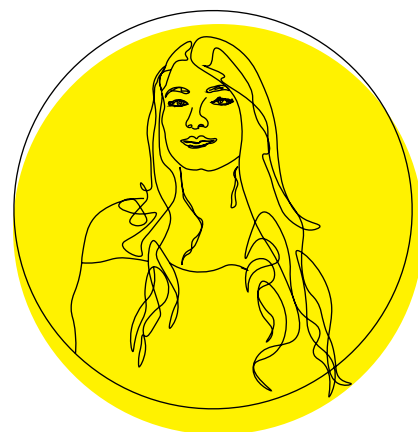

Озеленення Глобальна ініціатива Планети

9-15 листопада 2020, міжнародна акція
з висадження дерев в рамках глобальної ініціативи
«**Озеленення планети**» в 100 країнах світу

ЧОРНОЗЕМИ УКРАЇНИ: СПРИЯТЛИВИЙ ПРОСТІР ДЛЯ ІННОВАЦІЙ

СПРИЯТЛИВИЙ
ПРОСТІР ДЛЯ
ІННОВАЦІЙ

**АННА ГУБАНОВА
– ФІНАНСОВИЙ
МЕНЕДЖМЕНТ,
БІЗНЕС-ШКОЛА
VLERICK,
БРЮССЕЛЬ.**

ІННОВАЦІЙ

Блакитно-жовтий український прапор – це уособлення найпоширенішого краєвиду в сільській місцевості – безкраїх полів жовтої пшениці та блакитного неба. Це очевидно, оскільки, за словами провідного українського економіста Лідії Гринів, 56,6% усіх земель в Україні становить рілля. Крім того, на територію України припадає чверть світового чорнозему, ґрунту з найвищою природною родючістю. Однак на родючих українських землях росте не тільки пшениця та інші зернові культури. В умовах сприятливого клімату, прискореного економічного зростання та політики модернізації в Україні процвітають інновації. За даними Асоціації інформаційних технологій України, експорт ІТ-послуг приніс 5 млрд доларів у 2019 році, й очікується, що у 2025 році цей показник досягне 8,4 млрд доларів. З 2013 року ІТ-сектор України зріс у п'ятдесят разів – з 0,06% ВВП до 3,3%. Внесок галузі у ВВП країни, відповідно, збільшиться з 3,34% до 4,65%. **Тож якими досягненнями вражає Україна у світі технологічного підприємництва?**

Для сприяння економічного зростання характер державних витрат повинен відповідати тенденціям попиту та пропозиції на ринку. **Які товари та послуги будуть найбільш потрібні найближчим часом? Яка галузь сприятиме економічному зростанню або, відверто кажучи, які компанії вкладатимуть найбільше коштів в економіку?**

Відповідь очевидна. Під час розподілу державних ресурсів країни, що розвиваються, мають вдалий приклад для наслідування – держави з розвиненою економікою. Технологічні компанії лідирують у рейтингу західних підприємств за ринковою капіталізацією як найбільші компанії в усьому світі. За версією Financial Times, лише одна компанія Apple рівноцінна 30 найбільшим німецьким компаніям разом. Не дивно, що економіка Каліфорнії, де розташовані штаб-квартири технічних гігантів FAANG (Facebook, Apple, Amazon, Netflix, Google), є п'ятою за величиною економікою у світі й випереджає Велику Британію, повідомляє Tech Times. Як зазначено в UCLA Anderson Review, очевидною причиною цього є те, що каліфорнійський технологічний сектор, який сприяє зростанню ВВП більше за інші галузі, зростає швидше, ніж інші основні галузі штату.

Згідно з Startus Magazine, у 2018 році в українські стартапи було вкладено майже 290 млн доларів. Очевидно, що існує значний попит на інновації, тож має бути і пропозиція. Уряд, своєю чергою, відіграє вирішальну роль, створюючи комфортне економічне, правове та політичне середовище для прискорення надання послуг технологічними компаніями. Лише за перші два з половиною місяці роботи новий парламент ухвалив понад 80 законів, здебільшого спрямованих на вдосконалення інвестиційного клімату в державі. Уряд України працює над тим, щоб забезпечити сприятливі умови для підприємництва через реформування сфери фінансів, судової влади, освіти, боротьби з корупцією та фіскального й валютного законодавства, внаслідок чого відтепер Україна посідає 71 місце у рейтингу WB 2019: Індекс легкості ведення бізнесу, порівняно з 81 позицією у 2012 році. У рамках кампанії з актив-

Серед найвідоміших стартапів, заснованих в Україні, зокрема: Grammarly, додаток для перевірки граматики; Petcube, компанія, що виробляє гаджети для власників домашніх тварин; Ring, технологічна система безпеки; Readdle, розробник програм для конвертації файлів.

ного сприяння іноземним інвестиціям та просування України на інвестиційній мапі, а особливо її східних регіонів, у жовтні 2019 року в Маріуполі (Донецька область) був проведений форум RE: Think Investment з ініціативи Президента України. Крім цього, у січні 2020 року уряд запровадив національну програму з цифрової освіти для роботи над цифровою нерівністю в Україні. За результатами опитування Institutional Investment Survey 2019, зусилля уряду вивели Україну на передові позиції рейтингу країн ЕМЕА для потенційних інвестицій.

Загалом у 2019 році Україна відзначилася своїми технологічними зрушеннями. Одна з найбільш резонансних подій минулого року сталася у грудні, коли уряд створив Український фонд стартапів (USF) із бюджетом 17 млн доларів на підтримку місцевих підприємців, визначаючи напрямок культури розвитку українських стартапів у 2020 році.

25 січня 2020 року USF провів перший відбір стартапів на території першого в Україні технологічного парку UNIT.City. З 900 поданих заявок 12 стартапів пройшли у фінал. Серед найвідоміших стартапів, заснованих в Україні, зокрема: Grammarly, додаток для перевірки граматики; Petcube, компанія, що виробляє гаджети для власників домашніх тварин; Ring, технологічна система безпеки; Readdle, розробник програм для конвертації файлів.

Окрім технологічних компаній, що були створені та зростають в Україні, дедалі більше іноземних підприємств обирають нашу країну для своїх інвестицій. Згідно з Forbes, українські IT-спеціалісти брали участь у розробці автомобільних інформаційно-розважальних систем Ford, відзначеного нагородами додатка для фотографії Reuters, систем клієнтського досвіду Nokia та системи управління ризиками Deutsche Bank. Успішна технологічна галузь України привертає увагу різноманітних світових компаній, що створюють у нашій країні свої науково-дослідні центри, яких уже налічується понад 110. За даними Outsourcing Journal, Україна є першим ринком аутсорсингу у Східній Європі. Серед найвідоміших компаній, що займаються науково-дослідними розробками в Україні, Apple, Samsung Electronics, Microsoft, Magento, NetCracker, IBM, Aricent, Siemens, Skype, Oracle та War Gaming. У січні 2020 року технічний журнал AIN.ua оголосив, що Google, американський технологічний гігант, відкриває свій науково-дослідний центр у Києві. Згідно з UkraineInvest, японська компанія Rakuten, що займається електронною комерцією та володіє додатком Viber, планує відкрити науково-дослідні центри в Києві та Одесі. Причиною популярності України як хабу для інновацій є дешева та висококваліфікована робоча сила. Ukraine Digital News у своєму звіті зазначає, що 402 українські ВИПІ випускають понад 35000 технічних фахівців, близько 80% яких во-

лодіють англійською. Погодинна ставка українських розробників програмного забезпечення становить 25-50 доларів, що створює ідеальне співвідношення ціни та якості IT-послуг, які надаються в Україні.

Згідно з UNCTAD, Україна входить до топ-20 країн, які є найбільш сприятливі для іноземних інвестицій, а згідно зі звітом PwC, Україна входить до топ-25 експортерів IT-послуг. Унаслідок розвитку технологічної галузі українські фірми працювали для різноманітних компаній з різноманітним досвідом. Україна активно розвивається з метою стати провідним гравцем IT-індустрії та основним місцем аутсорсингу завдяки успішній екосистемі технологій, а також дешевій висококваліфікованій англомовній робочій силі. Українські IT-фахівці є одними з найбільш бажаних в усьому світі завдяки їхній глибокій експертизі, особливо у сучасних спеціалізаціях, таких як великі дані, штучний інтелект, блокчейн тощо. Тож не дивно, що низка всесвітньовідомих технологічних гігантів звертається до родючих українських ресурсів у пошуках якісних IT-послуг. Можливо, ваша компанія буде наступною, хто скористається вигодою інноваційного середовища та видатних талантів України.

*Згідно з Forbes,
українські
IT-спеціалісти брали
участь у розробці
автомобільних
інформаційно-
розважальних систем
Ford, відзначеного
нагородами
додатка для
фотографії Reuters,
систем клієнтського
досвіду Nokia та
системи управління
ризиками Deutsche
Bank.*

ОНОВЛЕННЯ ПРАВИЛ ДЛЯ РИНКУ ПРАЦІ. ЯКІ ШАНСИ?

ІННА КРУПНИК
– **МАРКЕТОЛОГ**
І СПЕЦІАЛІСТ З
РЕКЛАМИ. ПОНАД
15 РОКІВ ПРАЦЮВАЛА
У ВЕЛИКИХ
КОМПАНІЯХ, МАЄ
ВИСОКИЙ РІВЕНЬ
ПРОФЕСІЙНОЇ
РЕПУТАЦІЇ. РЕГУЛЯРНО ПУБЛІКУЄТЬСЯ
У ПРОВІДНИХ УКРАЇНСЬКИХ ВИДАННЯХ
ЯК ОГЛЯДАЧ І КОЛУМНІСТ ІЗ ТАКИХ
ТЕМ ЯК НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ,
РЕФОРМИ, КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ,
МІКРОЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ,
ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ.
УЧАСНИК КОНФЕРЕНЦІЙ, ФОРУМІВ ТА
СЕМІНАРІВ ІЗ ПИТАНЬ РЕФОРМУВАННЯ
ЕКОНОМІКИ ТА ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ.
ЗАКІНЧИЛА ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН КИЇВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ (ЗАРАЗ КНУ) ІМЕНІ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА, КАНДИДАТ
ЕКОНОМІЧНИХ НАУК.

Попри давні джерела українського парламентаризму та законотворення (згадаймо хоча б Конституцію Пилипа Орлика) зразковою нашу законодавчу систему не назвеш. Хоча й абсолютно провальною наша законодавча діяльність не була. За роки незалежності, починаючи з 1991 року, нам багато чого вдалося осучаснити, зокрема й у площині ухвалення законів та профільних кодексів. Актуальними та впевнено робочими, на думку більшості юристів та експертів, які з ними працюють найчастіше, є матеріальні (Цивільний, Кримінальний, Господарський, Виборчий) кодекси та процесуальні кодекси. Віддають суворою радянською архаїчністю і є частіше не зведенням чинних правил та норм, а зведенням внесених до них не зовсім системних доповнень та змін, Кодекс про адміністративні правопорушення (1984) і Кодекс законів про працю (КЗпП, 1971). Останній уже не витримує свої 95 попередніх редакцій, і тому на часі за згодою всіх політичних сил постало повне системне оновлення трудового законодавства у гармонії з умовами та правилами ринкової, а не планової економіки.

Під завісу минулого року уряд Гончарука вніс проект Закону «Про працю» №2708, який мав би замінити не тільки КЗпП, але й Закони «Про відпустки», «Про оплату праці» та інші нормативно-правові акти. При цьому парламентаризм не був би парламентаризмом взагалі, а українським зокрема, якби паралельно з урядовим проектом №2708 не були внесені альтернативні пропозиції: проект Трудового кодексу від Юлії Тимошенко, проект від Наталії

Королевської, а також ще один формально альтернативний законопроект Королевської.

Враховуючи болючість змін, розбіжності в оцінках проекту серед політичних сил та той факт, що уряд готував свій проект за зачиненими дверима й не залучив до обговорення експертів, зокрема з кола всюдисущих українських профспілок, маємо ще один конфліктогенний проект у Раді разом із уже прийнятою земельною реформою. Звичайно, що стосується змін трудового законодавства, то тут градус напруги менший, ніж у земельній реформі, але тим не менше маємо кілька осей конфлікту.

*Урядовий проект
наразі не передбачений як регулятор
усієї сукупності
трудових відносин.
Крім того, що він не
регулює згадну
вище діяльність
профспілок, у ньому
немає положень
про функціонування
системи загально-
обов'язкового дер-
жавного соціального
страхування,
положень про
страйки та масові
звільнення, про
окремі питання
діяльності
професійних спілок.*

Перша вісь: соціально-трудова відносина «державна – роботодавець – працівник». Профспілки, що найактивніше виступають проти урядового варіанту, при цьому вельми загально говорять про звуження прав працівників у новому проекті чи наступ на права вразливих груп (вагітні, ветерани тощо). Воно й не дивно, бо в новому проекті Закону «Про працю» взагалі не передбачені положення, що регулюватимуть діяльність профспілок, принципи роботи яких особливо не змінювалися ще з радянських часів. Натомість уряд вустами тодішнього міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства Тимофія Милованова, пропонує регулювати профспілкову діяльність новим окремим законом та оновленими правилами, які б дали змогу оновитися й самим профспілкам. Бо, за словами Тимофія Милованова, справжнім драйвером профспілкового протесту є бажання зберегти успадковане від СРСР майно (у вигляді санаторіїв та баз відпочинку), систему членських внесків та корупційні схеми в розподілі путівок і курсівок, а не реальне бажання захищати рядового працівника. Щоб розуміти бажання профспілок не поступитися своїм, нагадаймо кількість членів профспілок в Україні. Їх приблизно 9,7 млн осіб, а це близько 10 млн доларів щорічних внесків, не враховуючи офісну та санаторно-курортну нерухомість. Ось такий нелегкий багаж.

Наступна вісь конфлікту старого та нового лежить у площині адекватної заміни всього КЗпП. Урядовий проект наразі не передбачений як регулятор усієї сукупності трудових відносин. Крім того, що він не регулює згадану вище діяльність профспілок, у ньому немає положень про функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, положень про страйки та масові звільнення, про окремі питання діяльності професійних спілок. Цей проект – лише перший крок на шляху реформи ринку праці, окремі закони мають бути якнайшвидше ухвалені і з інших аспектів трудового ринку.

За словами спеціаліста експертно-аналітичного центру hh.ua / grc Юлії Дрожиної, «необхідність модернізації трудового законодавства вже давно на порядку денному. По-перше, чинний Кодекс законів про працю України, який було ухвалено ще в 1971 році, – застарілий і не відповідає сучасним умовам. По-друге, на практиці пошукачі часто стикаються з непрозорістю та/чи бюрократизованістю механізмів захисту чи поновлення своїх соціально-економічних прав та інтересів. Тому актуальними бачаться питання розроблення дієвих механізмів контролю над виконанням норм, перегляду штрафних санкцій за недотримання цих норм тощо. Але оприлюднений законопроект «Про працю», якого давно чекали, на жаль, не виправдав усіх сподівань пошукачів».

Для того, щоб краще розуміти точки несприйняття суспільством чи можливі осі протистояння, варто провести огляд ключових

вих новацій трудового законодавства, що їх представив проект №2078. Найбільше суперечок точиться навколо таких питань: трудовий договір, звільнення, трудові книжки, робочий час, відпустки, трудові спори.

Відтепер обов'язковим документом, що на 99% регулюватиме відносини роботодавець-працівник та умови праці, буде трудовий договір. Нам доведеться повністю відмовитися від усної форми трудового договору (у вигляді заяви та наказу про прийняття на роботу), натомість укладатимемо паперові чи електронні (з електронним цифровим підписом) справжні трудові договори. Змінювати чи доповнювати трудовий договір можна буде так, як і будь-який інший договір, додатковими угодами. Уряд обіцяє

Роботодавець повинен мати можливість звільняти співробітника з власної ініціативи. Проте, 15-денний термін (мінімальний строк, за який роботодавець повинен попередити про своє рішення) вбачається недостатнім для того, щоб знайти нову роботу.

також розробити взірцеві форми самого договору чи таких додаткових угод (ч. 1, 4 ст. 25, ч. 5 ст. 28 проекту №2708). На зміну 3 видам договорів (строковому, безстроковому та на період виконання певних робіт) придуть 7: безстроковий (без кінцевого терміну дії), строковий (максимально до 5 років), короткостроковий (до 2-х місяців), сезонний (на сезонні роботи, але не більше 8 місяців підряд), з нефіксованим робочим часом (працівник виконує роботу тільки тоді, коли вона є), учнівський (поєднання навчання та роботи до 6 місяців), з домашнім працівником (при найманні людей, які обслуговують сім'ю чи дім: нянь, прибиральниць, репетиторів у багатих будинках бідних українців). Максимальний термін строкового трудового договору – 5 років. Що й казати, цілій армії кадровиків доведеться прокачати свою кваліфікацію та набути нових компетенцій із договірної регулювання та вміння прописувати буквально всі умови в трудовому договорі. Воно і зрозуміло, бо роботодавець не матиме права вимагати від працівника виконання роботи, не прописаної в трудовому договорі, змінювати умови праці та її оплати. При цьому держава регулюватиме трудові відносини в мінімальному обсязі. Законодавець залишає окремі мінімальні закріплені законом гарантії, наприклад, тривалість щорічної відпустки, розмір доплати за понаднормову роботу або вночі, тривалість робочого часу і часу відпочинку, а також строки повідомлення про припинення трудового договору, розмір компенсаційних виплат у разі дострокового припинення трудового договору з ініціативи роботодавця.

Найбільш суперечливими виявилися положення про звільнення працівника, зокрема з ініціативи роботодавця (стаття 35). За інформацією Юлії Дрожиної, найбільше розкритикували «розширення підстав розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця. Зокрема, за останнім закріплюється можливість з власної ініціативи розірвати трудовий договір із працівником, повідомивши про це у строк від 15 до 90 днів (залежно від суми періодів роботи

боту. До того ж, як показує торішнє дослідження [hh.ua / grc](http://hh.ua/grc), лише 57% респондентів заявляють про те, що всі виплати, які вони отримують, офіційні. Інші ж або частково, або повністю отримують зарплату «у конверті». Тож виходить, що грошова компенсація при звільненні, передбачена законом, буде виплачена, виходячи з офіційної частини виплат, і занижена».

На свій захист автори урядового проекту Закону «Про працю» стверджують, що право роботодавця звільнити працівника, коли заманеться, дзеркальне, і тому передбачає право самого працівника будь-коли піти з роботи. З точки зору громадян така дзеркальність неповна, адже працівник має попереджати роботодавця про своє бажання звільнитися за 2 тижні. А ось роботодавець має право без згоди працівника попередити його про звільнення за коротший термін або не попередити взагалі. У такому випадку він мусить виплатити працівникові компенсацію. Її розмір прописується у трудовому договорі, але не може бути «меншим за подвійний середньоденний заробіток за кожен робочий день зменшення строку такого попередження». До того ж, роботодавець має в арсеналі такі підстави для звільнення, як невідповідність займаній посаді, через відсутність, зокрема через тимчасову непрацездатність, через поновлення попереднього працівника. Ну і вишенька на торті для роботодавця – порушення умов договору більше 2-х разів за пів року. При цьому в проекті не про-

писано, яка кількість порушень допустима з боку роботодавця і в який термін ці порушення можуть стати причиною для розірвання договору за ініціативою працівника. До того ж, виглядає так, що всі свої підстави на отримання вихідної компенсації при звільненні з власної ініціативи працівник має доводити в суді, а така перспектива в нашому суспільстві сприймається вкрай негативно.

Результати опитування користувачів сайту пошуку роботи №1 в Україні Work.ua засвідчили, що більшість українців не влаштовує новий Трудовий кодекс України. Це стосується як роботодавців, так і шукачів. Негативно відповіли на питання «Чи задоволені ви новим Трудовим кодексом?» 79% роботодавців. Серед шукачів незадоволених виявилося більше – 90% опитаних. Щоб розібратися, що саме не влаштовує, Work.ua поставив питання респондентам таким чином: «Що саме вас не влаштовує в новому Трудовому кодексі?». 35% опитаних шукачів відповіли, що їм не подобається весь документ. Основною проблемою нового Трудового кодексу вважають зменшення оплати понаднормової праці (25%). Також не влаштовують оновлені правила звільнення (18% незадоволених) та врегулювання тривалості робочого дня (14% шукачів). Серед роботодавців більше тих, хто повністю не згоден із нововведеннями – за це проголосували 39% опитаних. Зменшенням оплати понаднормової праці незадоволені 22% і стільки ж – правилами звільнення. Тобто, ці показники схожі з результатами опитування шукачів. Але врегулювання тривалості робочого дня не сподобалося лише 8% роботодавців, це майже у 2 рази менше, ніж у шукачів.

Виглядає так, що всі свої підстави на отримання вихідної компенсації при звільненні з власної ініціативи працівник має доводити в суді, а така перспектива в нашому суспільстві сприймається вкрай негативно.

працівника у цього роботодавця) або виплативши грошову компенсацію в розмірі, визначеному трудовим договором, але не менше середньоденного заробітку працівника за кожен робочий день зменшення строку такого повідомлення. З одного боку, роботодавець повинен мати можливість звільняти співробітника з власної ініціативи. Проте, 15-денний термін (мінімальний строк, за який роботодавець повинен попередити про своє рішення) вбачається недостатнім для того, щоб знайти нову ро-

Для того, щоб вирішити, який закон менш маніпулятивний та залишає поле для махінацій, автори урядового проекту пропонували порівняти положення нового закону та старого КЗпП. Так, у чинному КЗпП причини для звільнення за бажанням роботодавця настільки об'ємні, що будь-які забаганки власника чи роботодавця легко підлаштувати хоча б під одну з них (особливо зловживали реорганізацією як механізмом для масових скорочень без виплати вихідної допомоги), а про сплату матеріальної компенсації можна говорити лише у невеликій кількості. Новий проект, за словами Тимофія Милованова, дав би змогу бути роботодавцям і працівникам більш послідовними у стосунках і вважати причинами для звільнення ті підстави, які чітко прописані у трудовому договорі без додаткових вигадок та маніпуляцій. Ще одним добре відомим маніпулятивним захистом з боку недобросовісних працівників були виходи на тяжкі лікарняні чи відпустки, адже ця законна лазівка для захисту не давала можливості роботодавцю (або ж було досить складно це зробити) позбутися несумлінного працівника. Тепер це має змінитися. При цьому уряд наголошує, що вихідна допомога залишиться для всіх працівників, яких звільнять чи скоротять, і тут нічого не зміниться. Хоча профспілки розганяють у маси іншу позицію, цілком у дусі соціалістичних настанов, що нібито Уряд хоче дозволити роботодавцю звільняти працівників, коли йому заманеться, але при цьому зберегти вихідні виплати. У будь-якому разі необхідність укладати трудові договори, передбачати розвиток подій та весь спектр відносин із роботодавцем і ставитися до цього надзвичайно серйозно, можливо, зробить наших громадян більш освіченими у правових

Лише 12,8 млн із 28,5 млн працездатних українців, за даними Міністерства соціальної політики, працюють легально, тобто мають гарантії захисту своїх прав. Проект дозволить підвищити легальну зайнятість, створити понад 1 млн робочих місць до 2024 року і скоротити час пошуку роботи з 3,6 до 2 місяців.

питаннях, а ринок праці більш прозорим і менш соціально заангажованим, дозволить чітко перейти в площину справжніх трудових відносин, а не спрямованих на оптимізацію оподаткування цивільно-правових договорів.

Звичайно, ще далеко до якогось уніфікованого вигляду нового закону з урахуванням наявних суперечностей, і попереду справжні дебати в парламенті та битва-голосування майже за кожен пункт, але більшість новацій все ж таки позитивні та йдуть у ногу з часом. Серед них такі: базовий робочий час не змінився – 40 годин на тиждень (для молодих у віці 16-18 років – 36 годин). Відтепер зручно, що роботодавець та працівник можуть домовитися про тривалість щоденної зміни, гнучкий робочий графік і дистанційну роботу. Робочий тиждень може бути навіть шестиденний. Основна логіка: кожен має стільки трудових відносин за договорами, скільки спроможний осилити, головне, щоб все було легально. Бо лише 12,8 млн із 28,5 млн працездатних українців, за даними Міністерства соціальної політики, працюють легально, тобто мають гарантії захисту своїх прав. Проект дозволить підвищити легальну зайнятість, створити понад 1 млн робочих місць до 2024 року і скоротити час пошуку роботи з 3,6 до 2 місяців. Слабкою ланкою в бажанні суцільної легалізації ринку праці може стати небажання самих українців-фрілансерів підписувати легальні договори та платити додаткові податки.

Мінімальна тривалість щорічної оплачуваної відпустки залишиться незмінною – 24 календарні дні, тривалість відпустки за власний кошт збільшилася з 15 до 30 календарних днів на рік. Понаднормова робота та робота у святкові дні, яка оплачується зараз у подвійному розмірі, буде за новим проектом закону оплачуватися лише у підвищеному розмірі, принаймні на 20% вище за ставку. Так само пропонується доплачувати за роботу в нічний час та роботу у вихідні. Трудову діяльність працівників обліковуватимуть не у трудових книжках, а в електронному реєстрі застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування. Досудове регулювання трудових спорів відбуватиметься за допомогою так званих медіаторів – посередників у переговорах між роботодавцем та працівником через низку рекомендацій та консультацій. Запроваджується нова категорія захисту й покарання: від психологічного насильства та мобінгу, від психологічного чи економічного тиску, цькування, висміювання, харасменту, булінгу, наклепу, ізоляції, приниження гідності, створення нестерпних умов праці, умисного, систематичного та необґрунтованого, нерівномірного розподілу навантаження й завдань між працівниками тощо. У працівників з'явиться право звертатися до суду у випадку дискримінації чи порушення їхніх прав. Багато дебатів точиться навколо захисту трудових прав вразливих груп (людей з інвалідністю, вагітних жінок, матерів, воїнів АТО). Експерти сходяться на тому, що потрібно імплементувати такі норми, які дозволять захистити особливий статус цих категорій, не обтя-

жуючи фінансово роботодавця. Поки готується аналітика щодо вразливих груп від Мінсоцполітики, варто нагадати, що в Україні джерелом компенсації є роботодавець. Збереження робочого місця – це добре, але чи це єдиний можливий компроміс? Ймовірно, після тривалої декретної відпустки варто знайти жінці нове місце роботи (зокрема, використовуючи ресурси державної служби зайнятості), щоб не навантажувати конкретного роботодавця. Аналогічна ситуація з іншими вразливими групами (люди з інвалідністю та воїни АТО), за якими роботодавець робоче місце залишає, виплачуючи родині заробітну плату, і тут варто шукати дієві компроміси. Передбачити певні гарантії працівникам, які мають дітей. Розглянути можливість переведення вагітних жінок і тих, які мають дітей віком до трьох років, на легші роботи чи можливість обмеження залучення жінок до роботи в нічний час та до понаднормових робіт. Залишити право на відпустку з догляду за дитиною (тут варто уніфікувати з європейським законодавством щодо участі чоловіків у догляді за дитиною). У

Кроком до пошуку компромісів та шансом для доопрацювання проекту закону про працю №2708 стало його відкликання Кабінетом Міністрів 4 березня 2020 року.

чинному трудовому законі є умова, згідно з якою роботодавець обов'язково повинен виділяти не менше 4% робочих місць для людей з інвалідністю. Якщо це не виконується, то роботодавець зобов'язаний сплачувати штраф до Фонду соціального захисту інвалідів у розмірі середньорічної заробітної платні на підприємстві. У новому проекті закону про це також не йдеться.

Якщо абсолютно прибрати роль держави у трудових відносинах, залишається під питанням те, як бути з виплатами, гарантованими державою, наприклад, лікарняними? У чинному КЗпП допомога через хворобу надається системою соціального захисту, у новому проекті немає чітких положень щодо природи таких виплат і звідки будуть братися кошти на них.

Активно обговорюють таке питання як страйки та масові звільнення. Старий КЗпП страйки передбачає, але втілити їх фактично було важко, і найчастіше ми стикалися з масовими виходами працівників під прапорами профспілок під Кабмін чи Верховну Раду, а не спрямування вимог (і досягання цілей страйку) напряду роботодавцю. У нас це взагалі не було врегульовано у правовому полі, тому експертна група Кабінету Міністрів із розробки закону «Про працю» планувала звернутися по допомогу з підготовки таких норм до МОП (Міжнародна організація праці) найближчим часом. Своєю чергою, роботодавці просять дозволити їм масові звільнення як відповідь на страйк. Це можливість закрити підприємство, якщо умови страйкарів виконати неможливо. Потрібно передбачити інструменти комунікації між сторонами конфлікту, що дозволить їм цивілізовано розійтися чи досягати своїх цілей без завдання значної шкоди економіці та підприємству.

Загалом уряд Гончарука подавав цей законопроект з огляду на зиски, які принесуть економіці зміни в застарілому трудовому законодавстві. Але його подання без консультацій із фахівцями та профспілками призвели до серйозного скандалу навколо проекту та його надто інноваційних положень для вельми соціалізованої української держави. Усе ж таки варто враховувати, що Україна залишається державою, де значна кількість працівників зайнята на великих підприємствах, а не в секторі малого чи середнього бізнесу, де й раніше могли діяти трудові відносини за принципом договору чи, навпаки, його відсутності. Уже зрозуміло, що доведеться шукати компроміси з основних больових точок. Ідеться про такі питання: понаднормова робота, яка може стати нормою й оплачуватиметься у 5 разів менше, ніж раніше; скасування деяких соці-

аль-
н и х
гарантій
та зниження
статусу мате-
рів із маленькими
дітьми, що полегшить
їхнє звільнення; можли-
ве переведення працівника
на інше робоче місце без його
згоди; скасування профспілок.
У будь-якому разі це сприяти-
ме подальшому реформуванню
ринку праці.

Кроком до пошуку компромісів та шансом для доопрацювання проекту закону про працю №2708 стало його відкликання Кабінетом Міністрів 4 березня 2020 року. Про це свідчить інформація з картки законопроекту на сайті Верховної Ради: у розділі щодо стану проходження документа зазначається, що 4 березня 2020 року проект відкликано. Незважаючи на хвилю некоректної інформації в ЗМІ про те, що нібито проект відкликаний як скандальний, шкідливий чи на вимогу профспілок як основного опонента уряду в цьому питанні, єдина причина відкликання – дотримання закону. Згідно з чинним законодавством, усі без винятку законопроекти попереднього уряду, які парламент не встиг ухвалити за основу, автоматично відкликаються із Верховної Ради. Саме це і сталося в Україні: уряд Дениса Шмигала змінив уряд Олексія Гончарука. Про маніпулятивність таких заяв у ЗМІ на своїй сторінці в соцмережі Фейсбук написала і голова Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів Галина Третякова, підтвердивши в и м о г у закону

щодо відкликання проектів, що не були ухвалені в першому читанні, і зазначивши, що змінам до трудового законодавства бути.

Окрім законопроекту № 2708 «Про працю», був відкликаний проект закону № 2571 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань функціонування банківської системи» (це щодо питання заборони повернення банків колишнім власникам, якщо вони збанкрутували).

Протягом першого місяця роботи новий уряд має визначити актуальність відкликаних законопроектів і в разі, якщо вони не втратили актуальність, знову направити їх у парламент. Можливо, відкликання потрібного, але не зовсім виваженого проекту, дасть змогу доопрацювати його, внести правки, уникнути неточностей та неузгодженостей, скоординувати зусилля всіх зацікавлених сторін цього процесу. Таким чином залишається поки що чітким цілком позитивне намагання законотворців оновити трудове законодавство України. Переконані, що основні, життєво необхідні для залучення інвестицій в українську економіку зміни, відображені в положеннях проекту, а саме: розмаїття видів трудових угод, електронні трудові книжки, питання оплати праці, відпусток та вихідних, намір боротьби з тіньовою зайнятістю тощо, будуть у будь-якому разі представлені і в проекті від нового уряду.

Комітет Верховної Ради з питань інтеграції України з Європейським Союзом у своєму висновку щодо законопроекту №2708 зазначив, що документ «послаблює рівень охорони праці, звужує обсяг трудових прав та соціальних гарантій працівників порівняно з чинним національним законодавством, що суперечить зобов'язанням України відповідно до Угоди про асоціацію, та не відповідає праву ЄС».

Нагадаємо, що скандальним та неправомірним, а також таким, що обмежує права працівника, законопроект уряду Гончарука вважали профспілки. Так, Федерація профспілок України, підтримана заявами Міжнародної конфедерації профспілок, виступаючи проти ухвалення законопроекту «Про працю», у січні 2020 року подала позов до Окружного адміністративного суду Києва щодо правомірності положень законопроекту. Суд признав підготовче засідання у цій справі на 8 квітня. При цьому Комітет Верховної Ради з питань інтеграції України з Європейським Союзом у своєму висновку щодо законопроекту №2708 зазначив, що документ «послаблює рівень охорони праці, звужує обсяг трудових прав та соціальних гарантій працівників порівняно з чинним національним законодавством, що суперечить зобов'язанням України відповідно до Угоди про асоціацію, та не відповідає праву ЄС». Саме профспілкові активісти зчинили свого часу найбільше галасу довкола проекту. У середовищі експертів усе-таки переконані, що змінам у трудовому законодавстві однозначно бути. І вони мають максимально відповідати вимогам часу, а не певним морально застарілим поглядам на відносини між роботодавцем і працівником. Тож будемо тримати вас у курсі подій щодо ринку праці в Україні.

УКРАЇНА РОСТІТЬ

КИЇВ І МОСКВА: ВІД ПАРТНЕРСТВА ДО КОНКУРЕНЦІЇ

**ІЛЛЯ ТАРАСЮК – ВІДОМИЙ УКРАЇНСЬКИЙ
ЖУРНАЛІСТ, СТАТТІ ЯКОГО ВПРОДОВЖ ОСТАННІХ
15 РОКІВ ПУБЛІКУЮТЬ ПРОВІДНІ ДІЛОВІ
ВИДАННЯ УКРАЇНИ. СПЕЦІАЛІЗУЄТЬСЯ НА
ЕКОНОМІЧНІЙ ТА ПОЛІТИЧНІЙ ТЕМАТИЦІ.
ЗАКІНЧИВ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКУ АКАДЕМІЮ
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ФІЛОЛОГІЯ».**

Тим часом навіть найоптимістичніші прогнози не обіцяють активізацію російської економіки. За останні 8 років правління Володимира Путіна тамтешня економіка зросла трохи більш як на 6%. Через санкції проблеми з експортом відчуває і російська металургія, і машинобудування, а через аномально теплу зиму, коронавірус та конкуренцію зазнають втрат російські експортери енергоносіїв.

Російська пропагандистська машина з 2014 року просуває у світовому інфопросторі байки про те, що українській економіці ось-ось прийде кінець. Але час іде, а Україна не розвалюється і, попри війну, навіть встигає розвиватися, переорієнтовуючи економіку.

Тим не менше, у нашій державі зараз часто можна почути, що відновлення тісних зв'язків із Росією стане запорукою пришвидшення розвитку України. Хоча насправді РФ із її соціальною моделлю та застійною економікою дедалі сильніше скочується вниз у світових рейтингах. До того ж, багато хто з українців зрозумів: історія про «братерство» й «один народ» – це лише красива казка, а на світовому ринку ми конкуренти.

Незважаючи на війну на Донбасі, динаміка ключових соціально-економічних показників за останні роки в Україні однаково була не гірша, а подекуди й краща, ніж у Росії.

Україна міняє партнерів

У 2019 році Україна остаточно відірвалася від економічної залежності від Росії. Якщо раніше на РФ припадало понад третину зовнішньої торгівлі України, то минулого року на першому місці остаточно закріпився Китай (згідно зі звітом Держстату, за січень-листопад 2019 р. на КНР припадає 7,2% українського експорту та 15,1% імпорту). Поки що Росія перебуває на другій позиції, та економічний розрив із північним сусідом посилюється. При цьому серйозно зростає частка Євросоюзу, на який припало 41,5% загального експорту українських товарів та 41,1% імпорту.

Україна має що запропонувати на світовому ринку, і 2019 рік засвідчив серйозне зростання

продажів сільськогосподарської продукції (44,3%). Загалом експерти зазначають, що аграрні товари нашої держави значно покращилися, більшість їх іде в Китай, Туреччину, Єгипет, Індію та Євросоюз (35% від загального обсягу).

З кожним роком титул світової житниці дедалі більше закріплюється за нашою державою. У 2019-му вітчизняні землероби зібрали рекордний урожай зернових – 75,2 млн тонн.

Водночас наші чиновники порушують питання про розширення двосторонньої співпраці з ЄС, бо Україна може постачати на цей ринок значно більше продукції, але перешкоджає квотування.

Виділені обсяги реалізуються нашими виробниками буквально за місяць-два. Так, наприклад, станом на середину лютого цього року Україна майже повністю використала 32 позиції зі 42 квот у Євросоюзі.

Як зазначив заступник міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства Тарас Качка, у 2019 році експорт сільгосппродукції до ЄС виріс на 22% і склав 19,2 млрд доларів.

Тим часом навіть найоптимістичніші прогнози не обіцяють активізацію російської економіки. За останні 8 років правління Володимира Путіна тамтешня економіка зросла трохи більш як на 6%. Через санкції проблеми з експортом відчуває і російська металургія, і машинобудування, а через аномально теплу зиму, коронавірус та конкуренцію зазнають втрат російські експортери енергоносіїв. Покращити свої позиції за рік вдалося тільки аграріям РФ. І тут Україна виступає головним конкурентом.

Цифрове майбутнє поряд

За підсумками минулого року, Україні вдалося значно покращити свої позиції у сфері IT-технологій. Згідно з рейтингом видання Global Finance, наша держава посіла 44-те місце з 67-ми у списку найбільш технологічно розвинутих, на дві позиції випередивши Росію.

Тим часом РФ у технологіях продовжує експлуатувати напрацювання СРСР, основну увагу приділяючи оборонному сектору. Однак на ринку озброєння від їхньої продукції дедалі частіше відмовляються. Найкраще тому підтвердження – відмова Туреччини й Індонезії від ідеї придбання винищувачів Су-57 та Су-35С.

Зіскочити з енергетичної голки

Один із головних викликів, що стоїть перед українською владою ще з 1991 року, – це впровадження стратегії енергетичної незалежності від Росії.

І в цьому напрямку обнадійливим є досвід Європи, який засвідчує: економіка може ефективно розвиватися і з мінімальним споживанням газу й нафти. Треба тільки вкладатися у відновлювальну енергетику.

2019 рік засвідчив, що тренд освоєння відновлювальних джерел енергії прийшов і в Україну. За інформацією Держагентства з енергоефективності та енергозбереження, протягом минулого року інвестори вклали близько 3,7 млрд євро в будівництво в Україні сонячних, вітрових та біоелектростанцій, збільшивши потужність альтернативних електростанцій втричі.

Щоб тримати Європу на своїй газово-нафтовій голці, Росія намагається зупинити світову тенденцію. У передчутті фінан-

сових втрат навіть Володимир Путін покритикував відновлювальну енергетику на II Глобальному саміті з виробництва й індустріалізації. За словами глави РФ, ці напрямки негативно впливають на природу – від вітряків гинуть птахи, а черв'яки вилізають із землі. Він порівняв ставку на альтернативні джерела енергії з бажанням одягтися у шкіри та поселитися в печери. Європа посміялася із цих заяв і продовжила нарощувати потужності.

Варто зауважити, що Україна протягом останніх років почала роботу у ще одному напрямі: розвивається співпраця з американською компанією Westinghouse, яка виготовляє паливні елементи для АЕС. У 2018 році «Енергоатом» уперше повністю завантажив блок Южно-Української АЕС паливом зі США. РФ усіляко намагалася зірвати ці угоди, послідовно поширюючи «страшилки» про можливі аварії на українських АЕС, але все успішно досі працює без жодних аварій.

«Геть від Москви!»

Влада Росії прекрасно розуміє: вони залежать від ринку енергоносіїв, а їхня економіка залишається орієнтованою на експорт сировини. Натомість всіляко намагаються втримати економіку України в орбіті свого впливу.

Водночас російські фахівці стверджують, що глибока криза в державі розпочнеться вже цього року, й головні причини майбутніх труднощів – зовнішня та внутрішня політика РФ. Звичайно ж, свій внесок у ці процеси вже робить пандемія коронавірусу та спровокована ним рецесія світової економіки, за якою видніється тінь глобальної кризи.

Тож Україні треба дедалі більше дбати про розвиток взаємин (зокрема й двосторонніх) із членами Євросоюзу, США та Китаєм, які є найбільшими світовими ринками. До того ж, ця співпраця стимулює нашу державу до розвитку в новому напрямі, а не до відтворення архаїчних «совкових» моделей господарювання.

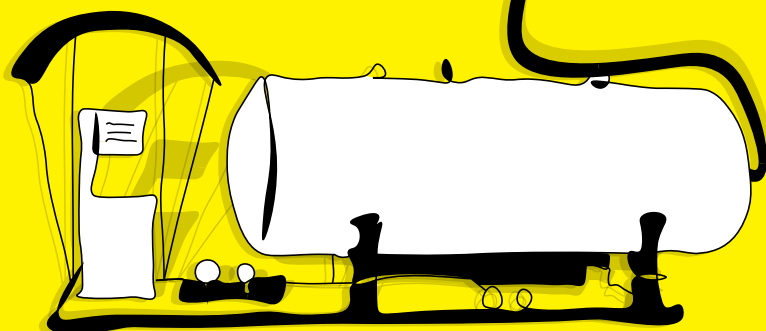
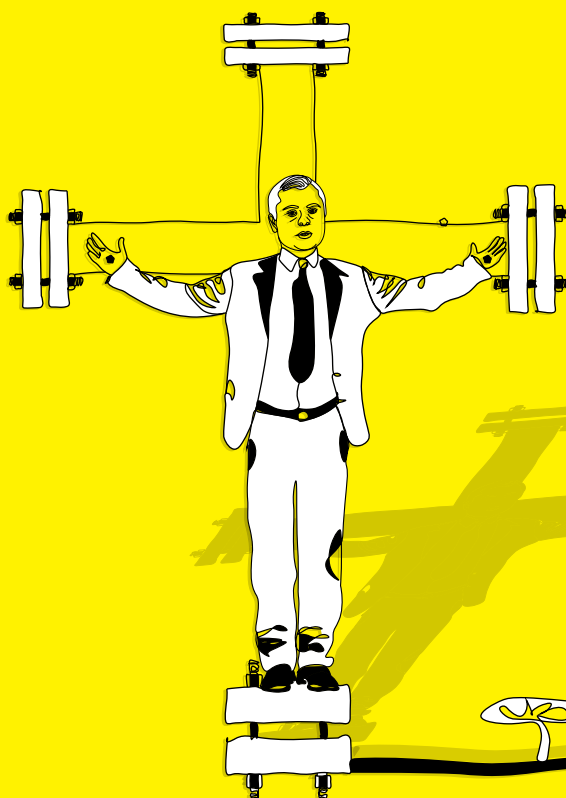
*РФ у технологіях
продовжує
експлуатувати
напрацювання
СРСР, основну
увагу приділяючи
оборонному сек-
тору. Однак на
ринку озброєння
від їхньої продук-
ції дедалі частіше
відмовляються.
Найкраще тому
підтвердження –
відмова Туреччини
й Індонезії від ідеї
придбання
винищувачів
Су-57 та Су-35С*

НАФТОГАЗ ПРОТИ ГАЗПРОМУ

НАФТОГАЗ
ПРОТИ
ГАЗПРОМУ

**ІЛЛЯ ТАРАСЮК –
ВІДОМИЙ УКРАЇНСЬКИЙ
ЖУРНАЛІСТ, СТАТТІ ЯКОГО
ВПРОДОВЖ ОСТАННІХ
15 РОКІВ ПУБЛІКУЮТЬ
ПРОВІДНІ ДІЛОВІ
ВИДАННЯ УКРАЇНИ.
СПЕЦІАЛІЗУЄТЬСЯ
НА ЕКОНОМІЧНІЙ ТА
ПОЛІТИЧНІЙ ТЕМАТИЦІ.
ЗАКІНЧИВ КИЄВО-
МОГИЛЯНСЬКУ
АКАДЕМІЮ ЗА
СПЕЦІАЛЬНІСТЮ
«ФІЛОЛОГІЯ».**

Про газовий мир між Україною і Росією говорити рано

На фоні далеких від ідеалу відносин між Москвою та Києвом фактично з 1991 року одним із головних козирів Росії залишається газове питання. Як зазначають експерти, наша держава пережила вже три масштабні газові війни, і протистояння триває.

Події 2014 року, попри всю їхню трагічність, дали українцям серйозний урок: як боротися навіть із дуже сильним ворогом, зокрема й на економічному фронті. Тоді Росія спробувала послабити нашу державу, підвищивши ціну на газ, але Україна доволі швидко переорієнтувалася на постачання блакитного палива з Європи. Так, це був усе той же російський газ, проте куплений на європейських хабах. Нашій державі довелося переплачувати, але це дало можливість не йти на поступки країні-агресору. Оговтавшись, Україна навіть спромоглася піти в наступ і відстояла свої позиції у судах.

Стокгольмська ейфорія України

Ініційовані у 2014 році провадження між «Нафтогазом» і «Газпромом» передбачали взаємні претензії на суму близько 125 млрд доларів, що загрожувало банкрутством обох компаній.

22 грудня 2017-го «Нафтогаз» заявив, що виграв арбітраж проти «Газпрому» у справі про постачання газу й домогся зменшення майбутніх обов'язкових річних обсягів.

У лютому 2018 року Стокгольмський арбітраж за позовом НАК «Нафтогаз» зобов'язав «Газпром» доплатити понад 4,6 млрд доларів за недопостачання транзитного газу.

Проте виконання рішень міжнародних арбітрів виявилось доволі проблематичним. «Газпром» усіляко затягував час, а Росія здійснювала тиск на Україну, погрожуючи розривом контрактів на постачання та транзит газу.

Водночас «Нафтогаз» наголошував на можливості примусового стягнення коштів та значних репутаційних втратах «Газпрому». І хоча теоретично за невиконання рішення передбачалися штрафні санкції, на практиці росіяни не поспішали платити.

Згодом «Нафтогаз» подав до Стокгольмського арбітражу другий позов проти російського газового монополіста. Українська компанія вимагала переглянути тариф на транзит газу, також від російської сторони вимагалось відшкодування 12,5 млрд доларів.

Нафтогазова «синиця в руках»

У другій половині 2019 року «Газпром» почав активно тиснути на Україну. Вчоргове Росія погрожувала припинити подачу газу з 1 січня 2020 року, якщо до того часу не буде нової угоди про транзит. Дія попереднього договору закінчувалася 31 грудня 2019 року.

Неодноразові спроби двосторонніх контактів і тристоронні зустрічі Росії, України та Єврокомісії щодо транзиту газу не давали результатів. Та все ж 30 грудня 2019 року після кількох діб напружених переговорів та місяців підготовки НАК «Нафтогаз України» і російський «Газпром» підписали новий контракт про транзит блакитного палива строком на 5 років і врегулювання взаємних претензій.

Згідно з протоколом, контракт може бути продовжений на аналогічних умовах ще на 10 років. «Газ-

пром» зобов'язався у 2020 році прокачати через українську ГТС 65 млрд кубометрів газу, а впродовж 2021-2024 років – не менше 40 млрд кубометрів за умови конкурентного тарифу. Крім того, російська сторона погодилася виплатити «Нафтогазу» понад 2,9 млрд доларів за рішеннями Стокгольмського арбітражу (гроші були перераховані 27 грудня 2019 року). «Газпром» також відмовився від позовних претензій до української компанії на 80 млрд доларів штрафу, які вимагав за умовами контракту 2009 року, де було закладено принцип «бери або плати».

Зі свого боку, «Нафтогаз» погодився відкликати позов до «Газпрому» на 12,25 млрд доларів та відмовився від претензій до російської компанії щодо 7,4 млрд доларів штрафу, виписаного Антимонопольним комітетом України.

Після підписання угоди кожна зі сторін заявила про свою перемогу в цій справі. У «Нафтогазі» пояснили, що «збереження транзиту російського газу через ГТС України дозволить гарантовано отримати 7,2 млрд доларів відразу, а не гіпотетичні 12 млрд за рік, а то і за три-сім років».

Як заявив тодішній міністр енергетики та захисту довкілля Олексій Оржель, на потенційний виграв в арбітражних спорах проти «Газпрому» Україна могла б розраховувати тільки за три-п'ять років, а в цей час вітчизняна ГТС простоювала б. Натомість тепер українська державна компанія отримала майже 3 млрд доларів живими грошима й перспективу щороку заробляти по стільки ж за транзит російського газу.

У цілому укладання домовленостей із Росією зберегло за Україною статус надійного транзитера та партнера.

Тим часом у Росії виплату «Нафтогазу» за рішенням Стокгольмського арбітражу назвали «краплею в морі», порівняно з претензіями та потенційними ризиками. Як заявив тодішній віцепрем'єр РФ Дмитрій Козак, «суми могли бути набагато вищими».

Бій виграно, та попереду нові битви

Незважаючи на перші кроки до порозуміння з російським газовим монополістом, у «Нафтогазу» ще багато роботи попереду. Передовсім, це стосується справи про експропріацію енергетичних активів під час анексії Криму Росією.

Арбітражне провадження було ініційоване у жовтні 2016 року й розглядається трибуналом при Постійній палаті Третейського суду в Гаазі. У лютому 2019 року було ухвалено рішення на користь «Нафтогазу». Згідно з документом, трибунал встановив свою юрисдикцію на розгляд справи і визнав, що Російська Федерація незаконно експропріювала активи української компанії в Криму.

На другій стадії арбітражного провадження буде визначено розмір компенсації втрат НАК «Нафтогаз». У лютому цього року компанія уточнила суму збитків і вимагає відшкодувати 8 млрд доларів. Сюди входить вартість втрачених активів, а також відсотки, які нараховувалися на цю суму з 2014 року.

Російська Федерація не заперечує, що незаконно експропріювала активи «Нафтогазу» і його дочірніх підприємств у Криму, проте стверджує, що не має платити відшкодування. Остаточне рішення щодо суми компенсації очікується до середини 2021 року.

Тим часом виконавчий директор «Нафтогазу» Юрій Вітренко заявив, що компанія розглядає можливість подання нових скарг до антимонопольних органів Євросоюзу та в деякі міжнародні арбітражі. Йдеться, насамперед, про скаргу в європейський антимонопольний орган щодо зловживання «Газпромом» монопольним становищем та міжнародний арбітраж у Цюриху за новим транзитним контрактом. Також ведеться мова про міжнародний арбітраж у Стокгольмі за угодою між «Нафтогазом» та «Газпромом» щодо переступки боргових зобов'язань «РосУкрЕнерго».

Що ж стосується світового газового ринку, то на ньому протягом останніх років відбулися серйозні зміни. Зокрема, в Європі з'явилися нові потужні гравці у вигляді американських компаній, які продають скраплений газ. Будівництво газопроводу «Північний потік-2» заблоковано через запровадження санкцій, і росіянам доводиться прокачувати блакитне паливо через українську ГТС. А досвід останніх років показав, що життя без прямих контрактів – це не кінець світу, головне – не впадати у паніку та не піддаватися на шантаж.

Тому українським компаніям, які нарешті зрозуміли, що можна і треба боротися з акулами великого бізнесу та агресивними сусідами, варто активніше відстоювати національні інтереси. При цьому, звичайно ж, краще всі проблемні питання врегулювати без судових процесів, які затягуються на роки.

Російська Федерація не заперечує, що незаконно експропріювала активи «Нафтогазу» і його дочірніх підприємств у Криму, проте стверджує, що не має платити відшкодування. Остаточне рішення щодо суми компенсації очікується до середини 2021 року.

КОНТРОЛЬ

СПРАВА ШЕРЕМЕТА: ЗАПИТ НА ПРАВДУ VERSUS ПОЛІТИЧНЕ ЗАМОВЛЕННЯ

**ЛЕОНІД ШВЕЦЬ – ВІДОМИЙ В
УКРАЇНІ ПОЛІТИЧНИЙ ОГЛЯДАЧ
І ПУБЛІЦИСТ, ХЕДЛАЙНЕР
НАЙВІДОМІШИХ ЕКОНОМІЧНИХ І
ПОЛІТИЧНИХ ВИДАНЬ В УКРАЇНІ.
РЕГУЛЯРНО БЕРЕ УЧАСТЬ У ТЕЛЕ-
Й РАДІОПЕРЕДАЧАХ, ТОК-ШОУ ЯК
ПОЛІТИЧНИЙ ЕКСПЕРТ. ЗАКІНЧИВ
ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ (ЗАРАЗ ХНУ)
ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА, ІСТОРИК,
КАНДИДАТ ПОЛІТИЧНИХ НАУК.**

Минуло вже багато місяців із моменту резонансного брифінгу 12 грудня в МВС, у якому взяли участь керівництво міністерства, очільники Національної поліції, Генпрокуратури і сам Президент Зеленський. У такому незвичному форматі було проголошено, що відбувся прорив у гучній справі, розслідування якої, здавалося, зайшло у глухий кут. Тоді повідомили про затримання «ймовірних виконавців» замаху на життя Павла Шеремета, журналіста, який загинув 20 липня 2016 року від вибуху авто в центрі Києва.

За три з половиною роки, що минули з часу загибелі Шеремета, незважаючи на всі обіцянки згори «взяти під особистий контроль» і «докласти всіх зусиль», прогресу у справі не спостерігалось. Це виглядало кричуще через резонансний характер злочину. Неофіційно вважалося, що відомий білоруський журналіст, який тривалий час працював у Москві, а згодом перебрався до Києва, був усунутий руками російських спецслужб, які йому помстилися. Шеремет загинув у машині, що належала Альоні Притулі, керівниці сайту «Українська правда». В останні роки Шеремет і Притула жили у цивільному шлюбі.

Грудневий брифінг у МВС став справжньою інформаційною бомбою. Громадськості та Президентові були продемонстровані нібито чисельні докази причетності до вбивства Шеремета волонтерів, військовослужбовців і ветеранів ЗСУ.

Затримані були дитячий кардіохірург і волонтерка Юлія Кузьменко, військовий медик із 25-ї повітряно-десантної бригади Яна Дугар і музикант, сержант ЗСУ Андрій Антоненко. До справи нібито виявилось причетним також подружжя Владислава та Інни Грищенків, які були затримані раніше за іншою справою, що пов'язана із замахом на життя підприємця. Грищенки також брали участь у боях на сході України, а Владислав є військовим фахівцем із вибухових пристроїв. Ще один підозрюваний ветеран, Іван Вакуленко, покінчив життя самогубством після того, як йому надійшла повістка свідчити у справі Шеремета.

Сумнівів продемонстрованому успіху слідчих Нацполіції додавали політичні обставини, що супроводжували гучну піар-акцію МВС. Арсен Аваков очолює міністерство з лютого 2014 року і був включений до складу уряду Олексія Гончарука із застереженнями: єдиний представник старої політичної еліти в новій команді, він мав довести свою ефективність, і випробувальний термін йому був наданий Президентом до Нового року. Самому ж Володимирі Зеленському потрібно було завершити рік на високій ноті, продемонструвати результати там, де це не спромоглася зробити попередня влада. Отже, інтереси Президента й голови МВС збіглися, і це підштовхнуло Зеленського до сумнівного кроку – взяти участь у презентації поліцейських успіхів у справі Шеремета. Тим самим голова держави особистою присутністю мимоволі підтримав звинувачення, що, звісно, абсолютно неприпустимо ані з правової, ані з етичної точки зору.

Зараз, коли минуло три місяці, недоречність такого вчинку Президента стає ще очевиднішою. На самому брифінгу керівники поліції та МВС неодноразово заявляли, що оприлюднені докази – це лише невелика частина свідчень на користь версії про організацію, яка ставила

**Певною
запорукою
того, щоби
слідство
щодо вбив-
ства Павла
Шеремета
не перетво-
рилося на
замовний
процес, могло
б стати
створення
тимчасової
слідчої комісії
для контро-
лю за розслі-
дуванням.**

на меті «дестабілізацію в країні шляхом убивства відомої людини». Тоді ж запевняли, що доказів набагато більше, але їх не розголошують, щоби не зашкодити слідству. З того часу відбулися судові засідання, на яких сторона звинувачення виглядала вкрай непереконаливо.

Серед найбільш очевидних суперечностей – відеозапис, де зафіксовані особи, які заклали вибуховий пристрій під авто Шеремета. За версією слідства, на ньому Яна Дугар та Андрій Антоненко. Але розбіжність у зрості Антоненка й людини на записі складає близько десяти сантиметрів. Водночас Дугар пройшла перевірку на поліграфі, яка вказує на її непричетність. Жінка, яка при підготовці до замаху фотографувала відеокамери неподалік від місця проживання Шеремета і Притули, виявилася мало схожою на Юлію Кузьменко. Залучення британського експерта Айвана Бірча до ідентифікації підозрюваних за специфікою їхньої ходи викликало більше питань, аніж відповідей, та й відбулося це з порушенням процедурних вимог.

Отже, резонансна справа поки не складається до купи. І хтозна, можливо, що в ній намішані реальні епізоди та учасники разом із тими, котрі штучно притягнуті слідством лише на підставі спільного знайомства та даних оперативного прослуховування їхніх телефонних розмов. Подекуди ті діалоги не містять прямих свідчень причетності підозрюваних до злочину, хоча йдеться про ідеї «підбадьорити» байдужий до війни Київ шляхом обстрілу з «Градів» або організувати імітацію побиття поліцією відомого громадського діяча. Цілком можливо, що бажання високого керівництва дати політично потрібний результат зіграло поганий жарт зі слідством.

На пряме запитання кореспондента «Інтерфакс-Україна», чи не шкодує Президент, що прийшов свого часу в МВС на презентацію перших результатів розслідування справи про вбивство Шеремета, Володимир Зеленський нещодавно відповів, що не жалкує. «Я був дуже радий, що ми зрушили таку серйозну справу. Якщо це неправда по справі Шеремета, якщо суд вирішить, що звинувачення не обґрунтоване до кінця і не вистачає доказів, то всі правоохоронці, хто займався цим, вони вибачаться, як мінімум. Вони можуть вибачитися, якщо це просто була помилка, а якщо там були якісь спеціальні речі, то вибаченням не закрити таку справу. До речі, якби був такий же кейс по Гандзюк, я б теж прийшов. Тому що для мене це важливо. Ми обіцяли за наш термін закінчити всі ці справи, встановити замовників і вбивць. Ми повинні це зробити», – наголосив очільник держави.

Звісно, Президент не може відкрито визнати помилку, тому що у такому разі мають бути миттєві кадрові висновки. Для Арсена Авакова перспектива розслідування справи Шеремета багато що означає, адже це була обіцянка міністра – переконливо довести справу до кінця, і саме він «затягнув» Зеленського на горезвісний брифінг. У разі провалу вибаченнями не відбутися. Тим більше, що кожне судове засідання супроводжується активною участю по-братимів обвинувачених. До нью-

го прикута увага преси, яка миттєво доносить суперечності та непереконливі тези звинувачення до широкої громадськості.

Останнім часом із МВС лунають натяки, що до замаху на Шеремета якимось чином причетна Служба безпеки України. На початку лютого колишня прес-секретарка полку поліції «Дніпро-1» та батальйону «Донбас» Васиlena Мазурчук оприлюднила власну переписку із прес-секретарем МВС Артемом Шевченком, де останній називає Павла Шеремета «російським агентом» і ділиться думкою, що учасники справи стали жертвою операції контррозвідки СБУ: «опера-контрики накосячили» та «втянули ребят в мокрое». Про тісний «робочий» зв'язок підозрюваних із СБУ прямо каже заступник міністра внутрішніх справ Антон Геращенко. Вірогідно, саме такий скандальний висновок слідства, з виходом на високих замовників, обіцяв Зеленському Аваков у грудні. У будь-якому разі покласти справу на полицю і забути про неї вже не вийде.

Певною запорукою того, щоби слідство щодо вбивства Павла Шеремета не перетворилося на замовний процес, могло б стати створення тимчасової слідчої комісії для контролю за розслідуванням. Відповідний проект постанови зареєстрований у Верховній Раді. Свого часу такий комісії у справі замаху на Катерину Гандзюк вдалося вчинити необхідний тиск на правоохоронців і владу, що не дозволило спустити слідство на гальмах. Недавні затримання Ігоря Павловського й Олексія Левіна (Москаленка) свідчать про значний прогрес у справі. Хочеться вірити, що і розслідування вбивства Шеремета під громадським та парламентським контролем наблизить нас до істини, а не лише вивалить у фокус суспільної уваги брудні розборки між силовими відомствами України.

МАЙБУТНЄ СИСТЕМИ SPITZENKANDIDATEN

МАЙБУТНЄ СИСТЕМИ SPITZENKANDIDATEN

РОМАН НЕКОЛЯК
– PHD, LL.M.,
УНІВЕРСИТЕТ М.
ГЕНТ, БЕЛЬГІЯ.

Призначення президента Європейської комісії свідчить про кінець процесу Spitzenkandidat?

Прагнення України вступити до ЄС викликає у громадян інтерес до вивчення та розуміння процесу прийняття рішень у Брюсселі. Призначення президента Європейської комісії є одним із таких процесів.

Нещодавня дискусія з приводу цього призначення стосувалася процесу «Spitzenkandidaten» (або «провідного кандидата»). Цій системі щонайменше 20 років, але її почали застосовувати на виборах до Європейського парламенту лише у 2014 році, за винятком виборів 2019 року. Цей процес передбачає, що європейські політичні партії висувають провідних кандидатів напередодні виборів у Європарламент, щоб громадяни ЄС могли взяти до уваги ці кандидатури під час голосування, а провідний кандидат партії-переможця був надалі запропонований на посаду Президента Європейської Ради. Як заявив колишній президент Європарламенту пан Мартін

Шульц під час свого виступу у 2014 році, президент ЄК має бути вже знайомим громадянам Європи. Метою такого «експерименту», запропонованого ЄК, було розв'язання питання дефіциту демократії та надання громадянам принаймні опосередкованої можливості брати участь у виборі ключової посади Президента ЄК, виконавчої влади ЄС.

У 2012 році Європарламент прийняв Резолюцію, після якої у 2013 слідували Рекомендації та Повідомлення ЄК, що «закликають європейські політичні «групи» обрати серед них найкращого кандидата на посаду Президента Комісії. Напередодні виборів 2014 року п'ять політичних груп висунули своїх «провідних кандидатів» на рівні ЄС.

За місяць до виборів кандидати розпочали свої кампанії з метою надання інформації громадянам ЄС про них, а також про їх програми та пріоритети. Європейська народна партія (ЄНП) стала найбільшою групою в Європарламенті, а її кандидат Жан-Клод Юнкер був запропонований Європейською Радою й успішно призначений на пост Президента Комісії. Цю посаду він обіймав до виборів 2019 року, які привели на цей пост Урсулу фон дер Ляєн, яка стала першою жінкою, котра очолила ЄК.

Необхідно зазначити, що процес, який відбувся у 2014 році, не повністю відповідає вимогам, прописаним у договорах Європейського Союзу. Відповідно до статті 17(7) Договору про Європейський Союз (ДЕС), голови держав та урядів держав-членів Європейської Ради мають прийняти рішення щодо кандидата на посаду Президента Комісії кваліфікованою більшістю голів (за зачинени-

Процес Spitzenkandidaten – досить суперечливий. У нього є і свої прихильники, і свої критики. Європейський Парламент разом із Європейською Комісією під керівництвом президента Юнкера рішуче пропагував процедуру Spitzenkandidaten, як стандартну процедуру призначення президента ЄК після успішних виборів 2014 року. Для того, щоб підтримати нову систему, Європарламент більшістю голосів прийняв рішення, у якому повідомлялося, що Європарламент може відхилити будь-якого кандидата на роль президента ЄК, який не був обраний політичними групами ЄП шляхом процедури Spitzenkandidat напередодні виборів.

Згідно з рішенням Європейського Парламенту, система Spitzenkandidaten є логічним наслідком Лісабонського договору, який передбачає обов'язкове врахування Європейською Радою результатів виборів до ЄП під час призначення кандидата на пост Президента ЄК, тим самим

мадян ЄС погодилися, що прямий вплив результату виборів до Європарламенту на призначення президента Єврокомісії є демократичним прогресом в ЄС. Якщо система буде успішно впроваджена, вона справді може вивести політичну обізнаність із національного на європейський рівень, встановивши більш помітний зв'язок між європейськими політичними групами та національними політичними партіями, які, як правило, зосереджуються на національних питаннях, але все ще залишаються домінуючими на виборах до ЄП. Як наслідок, громадяни будуть більш проінформовані про те, як їхні голоси за національні політичні партії на внутрішніх виборах можуть вплинути на напрям руху ЄС у наступному терміні. Це буде стимулювати громадян брати участь у виборчому процесі. Насправді, на європейських виборах 2014 року було встановлено позитивну кореляцію між тим, що громадяни підтримували провідних кандидатів, та ймовірністю голосування, і між впливом виборчих кампаній, що ґрунтуються на системі Spitzenkandidaten, та явкою на виборах.

ми дверима). Далі їхня пропозиція переходить до ЄП, де відбувається голосування, і кандидатура схвалюється чи відхиляється. До того ж, згідно з Декларацією статті 17(6) та 17(7) Договору про Європейський Союз, «Європейський Парламент та Європейська Рада несуть спільну відповідальність» за вибір кандидата на цю посаду, але вони повинні робити це «з урахуванням виборів до Європейського Парламенту». Однак у статті не визначено конкретного «методу чи процедури» для обрання кандидата, тож така прогалина дозволила інституціям ЄС обрати інший шлях, відмінний від того, що визначений договорами, а саме описану вище процедуру Spitzenkandidat.

враховуючи вибір громадян ЄС. Обґрунтування процесу полягає у припущенні, що система Spitzenkandidaten базується на прямому представництві громадян у ЄП, порівняно з «парламентською» системою, а не на їх опосередкованому представництві в Раді Європи. Це додатково зближує Комісію з громадянами та легітимізує її.

Європарламент також наголошує, що цей процес підвищує політичну обізнаність європейських громадян та поглиблює демократичну легітимність як ЄП, так і ЄК. Як стверджує ЄП, на підставі опитування 2014 року приблизно 63% гро-

Явка на вибори до Європарламенту у 2019 році, згідно з офіційним прес-релізом, становила 50,66% (що на 8,06% перевищує показник 2014 року) і є найбільшою явкою з 1994 року зі зростанням кількості виборців серед молоді.

З іншого боку, з моменту впровадження процесу Spitzenkandidaten було висловлено багато занепокоєнь та критики. По-перше, система не прийнята самою Європейською Радою та національними лідерами. Зрозуміло, що Рада Європи, яка призначає Президента Комісії, не має наміру легко поступатися Європарламенту у тлумаченні договорів, оскільки такі права, які не витлумачені у договорах, не можуть бути просто «отримані».

По-друге, критики стверджують, що система насправді не підвищила демократичну легітимність. Деякі дослідники, на основі аналізу виборів до ЄП 2014 року, стверджують, що процес Spitzenkandidaten ані покращив явку на виборах, ані сприяв загальноєвропейській політиці на європейських виборах серед громадян шляхом поєднання національних партій та європейських політичних груп. Наприклад, більшість національних партій, що лідирували на виборах до Європарламенту, досить стримано представляли свого Spitzenkandidat під час виборчих кампаній за винятком декількох національних партій. Зв'язок між національними партіями та європейськими політичними групами не був ефективно продемонстрований громадянам. Також був виявлений негативний ефект «поляризації». Ті, хто правильно визначив головних кандидатів, вважають запровадження процесу Spitzenkandidaten прогресом демократії на європейському рівні, однак ті, хто негативно сприймав європейську інтеграцію, навіть укріпилися в думці, коли дізналися, що

такий процес був запроваджений. Таким чином, усупереч намірам Європарламенту, розвиток процесу Spitzenkandidaten не мав ефективного впливу на залучення відповідного досвіду на виборах.

По-третє, Європейська Комісія була створена як «гарант» договорів ЄС, разом із Європейським судом, і мала бути «абсолютно незалежною» для представлення загальних інтересів ЄС. Незалежність Комісії є частиною її легітимності, і цим вона відрізняється від Ради Європи та Європарламенту. Призначення голови Комісії на основі виборчого процесу може політизувати роль Президента (і самої Комісії в цілому), який може стати більш схильним до впливу певних політичних груп. Відомий знавець права ЄС Альберто Алеманно охарактеризував першу комісію Spitzenkandidat як «найполітичнішу» комісію. Через політизацію процедури Spitzenkandidaten він може поставити під загрозу легітимність Комісії як нейтрального гаранта договорів.

Підсумовуючи, процедура Spitzenkandidaten, яка була впроваджена у 2014 році, має низку переваг та недоліків. Ще зарано висловлювати остаточну думку про те, чи успішна ця системи та чи стане вона затвердженою процедурою. Переговори після виборів 2019 року були справжнім викликом для системи, враховуючи спротив національних політичних лідерів у Раді Європи. Жоден із провідних кандидатів – Франс Тіммерманс, Маргрет Вестгер та Манфред Вебер – не змогли заручитися підтримкою депутатів, Рада відхилила їх кандидатури, запропоновані парламентськими групами. З технічної точки зору, це не порушує договори ЄС, але це порушує систему провідних кандидатів, для визнання якої знадобилося декілька років дискусій. Наразі перемога Урсули фон дер Ляен означає призупинення процесу Spitzenkandidat.

Не будучи ані колишнім главою держави, ані главою уряду, ані представником партії, що виграла більшість місць у парламенті, вона отримує слабкий мандат, який ускладнить управління комісією протягом п'ятирічного терміну.

Наступні вибори до ЄП заплановані на 2024 рік. Після виборів одним із перших завдань ЄП буде обрання нової ЄК. Ця подія вирішить майбутнє процесу Spitzenkandidaten в лабіринті європейської політики. Тим часом, без сумніву, триватимуть дискусії щодо того, підвищує система демократичну легітимність чи політизує Комісію та порушує інституційний баланс негативними наслідками.

КУДРІТНІ

СИНЕВИР: МОРСЬКЕ ОКО КАРПАТ

СИНЕВИР: МОРСЬКЕ
ОКО КАРПАТ

**ІЛЛЯ ТАРАСЮК – ВІДОМИЙ
УКРАЇНСЬКИЙ ЖУРНАЛІСТ,
СТАТТІ ЯКОГО ВПРОДОВЖ
ОСТАННІХ 15 РОКІВ
ПУБЛІКУЮТЬ ПРОВІДНІ
ДІЛОВІ ВИДАННЯ УКРАЇНИ.
СПЕЦІАЛІЗУЄТЬСЯ
НА ЕКОНОМІЧНІЙ ТА
ПОЛІТИЧНІЙ ТЕМАТИЦІ.
ЗАКІНЧИВ КИЄВО-
МОГИЛЯНСЬКУ АКАДЕМІЮ
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ
«ФІЛОЛОГІЯ».**

Природною перлиною і візитною карткою Закарпаття вважають озеро Синевир, яке є найбільшим і найглибшим високогірним озером України.

Площа його водного плеса складає близько 5 гектарів, найбільша глибина – 19,5 метра. Вода в озері дуже чиста, її середня температура 10-19 градусів, але прогрівається вона лише на 1-2 метри. Тут водяться три види форелі – озерна, райдужна та струмкова. Ловити в озері рибу та купатися заборонено. Дозволяється тільки плавати на плоту-бокорі.

Рівень води на Синевирі міняється впродовж року. Найбільше і найповніше озеро напровесні, коли тануть сніги. Береги водойми вкриті струнками ялинами, вік яких становить 140-160 років.

Науковці вважають, що в цій місцевості близько 10 тисяч років тому стався землетрус, і він спричинив потужний зсув. Каміння перегородило струмок, що протікав у долині. Із часом западину заповнила вода кількох гірських потічків, утворивши прекрасне озеро. Підтверджують цю версію і дайвери, які вивчили дно водойми й виявили на ньому залишки скам'янілих дерев, що досі стоять вертикально. Та все ж народна пам'ять зберігає зовсім іншу історію про походження озера.

Згідно з найпоширенішою легендою, колись неподалік жив граф, у якого була красуня-дочка Синь. Якось, гуляючи в околицях маєтку, дівчина зустріла пастуха Вира із сусіднього села. Вони покохали одне одного й почали таємно зустрічатися. Коли вельможа дізнався про стосунки своєї дочки з простолюдином, то наказав слугам убити Вира. Вони вистежили пастуха і кинули на нього величезного валуна. Синь від горя наплакала ціле озеро сліз, а камінь, що приніс смерть,

став островом посеред водойми, яку назвали на честь закоханих – «Синевир».

А ще в народі озеро називають «Морським Оком» за його блакитну воду й острівця посередині, який багатьом нагадує зіницю.

За мотивами найвідомішої легенди на березі було встановлено пам'ятник – 13-метрову скульптурну композицію «Синь і Вир», виготовлену з червоного дерева.

Місцеві жителі розповідають не тільки цю, але й інші легенди, перекази про походження озера та різні події, що сталися на його берегах. І ця містика, змішана із первозданною, надзвичайно мальовничою природою, приваблює тисячі туристів. Практично кожен, хто побував на берегах Синевиру, запевняє: тут справді відчувається якесь дивовижне емоційне піднесення, ясність мислення, тісний контакт із довкіллям. Усе це створює майже казкову атмосферу, у яку хочеться поринати знову і знову, надихаючись та заряджаючись позитивом. А легендарна історія кохання манить сюди молодят з усієї України для проведення весільних церемоній.

Синевир вважається головним скарбом однойменного Національного природного парку. Цей чарівний куточок дикої природи увібрав у себе все прекрасне, що є в карпатських горах: безліч мінеральних джерел, ялинові ліси та букові праліси. Довкола озера ростуть 38 видів унікальних рослин і живе 20 видів тварин, занесених до Червоної книги.

Із 2011 року у парку працює Реабілітаційний центр для бурхливих ведмедів. Сюди привозять тварин, які зазнали жорстокого поводження чи утримувалися у неволі без відповідних умов.

Практично кожен, хто побував на берегах Синевиру, запевняє: тут справді відчувається якесь дивовижне емоційне піднесення, ясність мислення, тісний контакт із довкіллям.

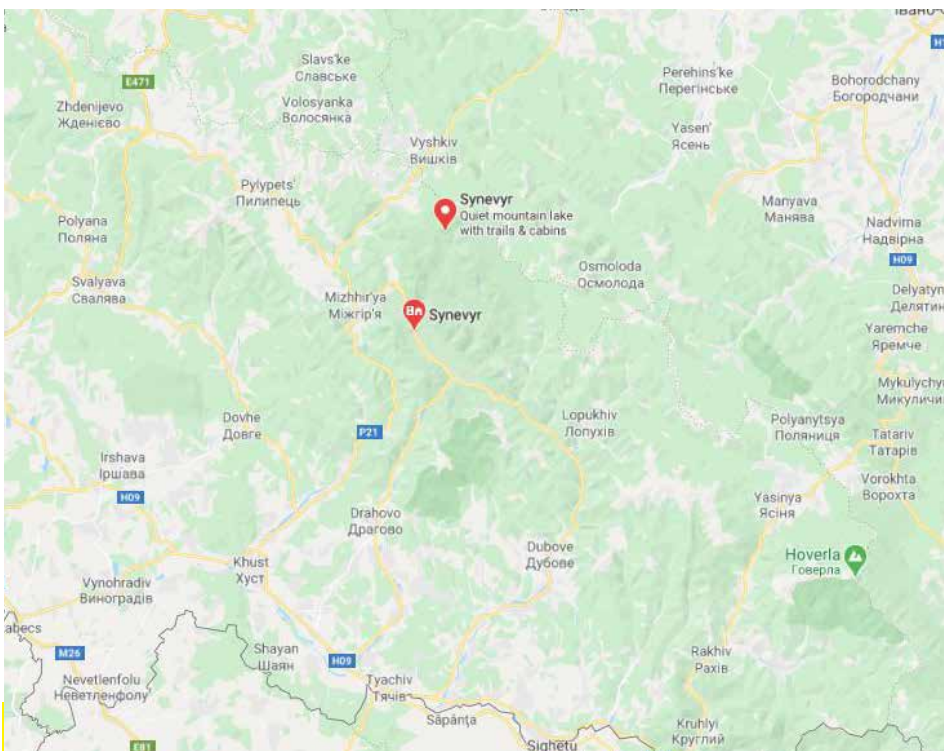
Також туристи можуть відвідати розташований неподалік від Синевиру єдиний у Європі Музей лісу і сплаву. У ньому можна ознайомитися зі старовинним знаряддям праці лісорубів, з макетами вузлів, споруд і пристосувань усього технологічного процесу заготівлі, сортування, зберігання й транспортування деревини у вигляді плотів-бокорів.

Зараз довкола Синевиру активно розвивається туристична інфраструктура, а на березі озера щороку проводиться Всеукраїнський фестиваль «На Синевир трембіти кличуть».

Контакт:

- озеро розташоване в гірському масиві Внутрішні Горгани поблизу села Синевирська Поляна Міжгірського району Закарпатської області на висоті 989 метрів над рівнем моря;
- координати 48°37'01"N 23°41'01"E;
- www.npp-synevyr.net.ua

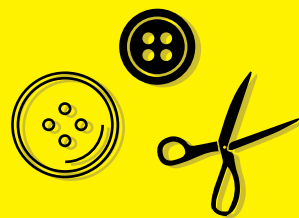
Цікаві факти:

- Рамсарською конвенцією озеро Синевир визнано водно-болотним угіддям міжнародного значення;
- у 2011 році «Укрпошта» випустила серію марок «Сім природних чудес України», одна з яких присвячена Синевиру; (ілюстрація, марка)
- місцеві жителі вірять, що кожен, хто закохається біля озера, збереже свою любов протягом усього життя.

**НАТАЛІЯ ТОЛУБ - ЖУРНАЛІСТ З
ДВАДЦЯТИРІЧНИМ ДОСВІДОМ,
СПЕЦІАЛІЗУЄТЬСЯ НА ТАКИХ ТЕМАХ,
ЯК ЕКОНОМІКА, НЕРУХОМІСТЬ,
СТРАХУВАННЯ, ТУРИЗМ І ФЕШН.
ПРАЦЮВАЛА НА КЕРІВНИХ ПОСАДАХ
У ПРОВІДНИХ ВИДАННЯХ УКРАЇНИ.
НОМІНАНТ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ
ПРЕМІЙ. У МИНУЛОМУ - PR-ДИРЕКТОР
МІЖНАРОДНИХ Й УКРАЇНСЬКИХ
КОМПАНІЙ, З ФОКУСОМ НА
ФОРМУВАННІ КОМУНІКАЦІЙНИХ
СТРАТЕГІЙ. ВАЖЛИВА СКЛАДОВА
ЖИТТЯ НАТАЛІЇ - ВОЛОНТЕРСЬКА
ДІЯЛЬНІСТЬ. У 2014 РОЦІ ВОНА
ОРГАНІЗУВАЛА «БЛАГОДІЙНИЙ
АУКЦІОН ДЛЯ ДОПОМОГИ НАШІЙ
АРМІЇ» НА FACEBOOK, ОТРИМАНІ
КОШТИ ВІД ЯКОГО БУЛИ ПЕРЕДАНІ
БЕЗПОСЕРЕДНЬО ПЕРЕВІРЕНИМ
ВОЛОНТЕРАМ. ЗАВДЯКИ ЦЬОМУ
ПРОЕКТУ УКРАЇНСЬКІЙ АРМІЇ БУЛО
ПЕРЕРАХОВАНО ПОНАД \$40 ТИС.
ЗАКІНЧИЛА ФАКУЛЬТЕТ ЖУРНАЛІСТИКИ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА.**

**УКРАЇНСЬКЕ -
ЦЕ МОДНО!**

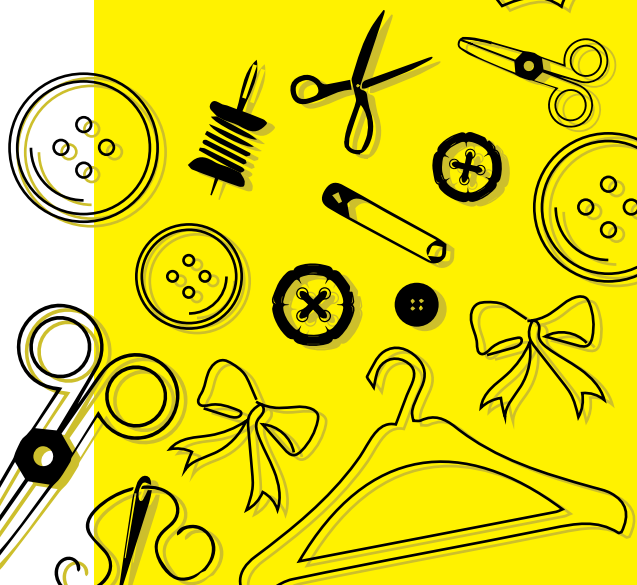
МОДНО!

**УКРАЇНСЬКЕ -
ЦЕ МОДНО!**

МОДНО!

МОДНО!

МОДНО!

Вишукана вишивка, яскраві мережки, оригінальні аксесуари в стилі етно сміливо крокують подіумами та показами тижнів моди. Українські дизайнери вже не перший рік конкурують з відомими іменами у світі моди та впливають на європейську моду, а їхньою візитівкою стала вишиванка. Наш національний колорит надихає і відомих гурів моди. Зокрема, Жан-Поль Готье присвятив цілу колекцію вишиванці, а модний дім «Valentino» інтерпретував український візерунок у круїзній колекції «Resort-2017». Світові зірки Холлі Беррі, Ніколь Кідман, Сальма Хайек і багато інших теж полюбують вишиванками.

Українські дизайнери впевнено диктують сучасну моду у різних країнах світу завдяки національним етнічним елементам. Зокрема, Віта Кін – авторка знаменитих суконь-вишиванок і перший український дизайнер, чий одяг носять найвпливовіші знаменитості у всьому світі. Вишиванки дизайнера купують Діта фон Тіз, Флоренс Уелч, Демі Мур, а також популярні інсайдери. Недарма у минулому році «The Wall Street Journal» назвав вишиванки від Віти Кін найпопулярнішими літніми сукнями року. Їх зняли то-

пові глянцевої журналістиці та продавали відомі світові ритейлери. Мало того – на модних сайтах весь запас вишиванок розкуповувався за півгодини.

Дизайнер **Антон Белінський** – ще один відомий українець. Його колекції добре знають на лондонському та паризькому тижнях моди. Белінський вивчає українські культурні традиції і вплив на моду, а його роботи друкували у «Vogue» /Італія/, «Vogue» /UK/, «Glamour» /UK/, «Pop Magazine», «Nowfashion» та «Style». Він створює жіночий авангард у світі моди з українськими елементами, котрі підкреслюють індивідуальність.

Шоуруми у Києві та Нью-Йорку, продажі в Токіо і Дубаї під брендом «The Sleeping Gypsy» – це часто-густо сучасні сукні та блузи з традиційною українською вишивкою. Усі вишиванки мають ластовицю і формуються особливою технікою «пухлик». Нерідко такий урочистий одяг замовляють молодята.

Львів'янка **Юлія Магдич** формує моду у 35 країнах сві-

ту, зокрема, у США, а також в більшості країн Європи і навіть в Японії. А сама дизайнер каже, що найбільше пишається колекцією весільних нарядів для принцеси Кувейту. У моделях її вишиванок використовуються мотиви орнаментів Київської Русі, зображення слов'янських богів, а сама техніка вишивання походить із далеких IX-X століть.

Інтелектуальний одяг від бренду «**Victoria Gres**» – це поєднання тенденцій у моді з різними історичними епохами. Вікторія Гресь створює колекції зі старовинного мережива, вишивки та інших елементів декору, поєднаних із сучасними тканинами. До речі, саме Гресь створювала костюми для світового турне співачки Джанет Джексон.

Дизайнер **Оксана Муха** оздоблює вбрання українськими елементами. Модні будинки її весільних та вечірніх суконь є по всьому світу: у Франції, Австралії, Чехії, Канаді, США, Німеччині, Італії, Литві, Латвії, Польщі, Китаї, Росії та Білорусії. Для свого весілля сукню від цієї українки вибрала і внучка Шарля де Голля.

Сьогодні українські дизайнери переконливо пропагують свою культуру не тільки у Європі, але й Америці, Японії та східних країнах. Сучасна українська вишиванка асимілювалася та стала невід'ємною частиною гардеробу голлівудських знаменитостей і політиків.

Тож, українське – це модно!

//

Вишиванки дизайнера купують Діта фон Тіз, Флоренс Уелч, Демі Мур, а також популярні інсайдери. Недарма у минулому році «The Wall Street Journal» назвав вишиванки від Віти Кін найпопулярнішими літніми сукнями року.

25 РОКІВ
ДОСЯГАЄМО ЗІРОК
ДЛЯ НАШИХ КЛІЄНТІВ

www.asterslaw.com